

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZOOTEHNIKO

Davorin LAJNŠČEK

**ANALIZA KMETOVANJA NA KMETIJAH S
TURISTIČNO DEJAVNOSTJO NA OBMOČJU
POMURJA**

DIPLOMSKO DELO

Visokošolski strokovni študij

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZOOTEHNIKO

Davorin LAJNŠČEK

**ANALIZA KMETOVANJA NA KMETIJAH S TURISTIČNO
DEJAVNOSTJO NA OBMOČJU POMURJA**

DIPLOMSKO DELO
Visokošolski strokovni študij

**ANALYSIS OF FARMING ON FARMS WITH AGRO-TOURISM IN
THE AREA OF POMURJE**

GRADUATION THESIS
Higher Professional Studies

Ljubljana, 2016

Z diplomskim delom zaključujem Visokošolski strokovni študij kmetijstva – zootehnika. Naloga je bila opravljena na Katedri za znanosti o rejah živali (ZORŽ) Oddelka za zootehniko Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani.

Komisija za dodiplomski študij Oddelka za zootehniko je za mentorja diplomskega dela imenoval prof. dr. Jožeta Osterca in somentorico doc. dr. Marijo Klopčič.

Recenzent: prof. dr. Luka JUVANČIČ

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik: prof. dr. Janez SALOBIR
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Član: prof. dr. Jože OSTERC
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Član: doc. dr. Marija KLOPČIČ
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Član: prof. dr. Luka JUVANČIČ
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Datum zagovora:

Podpisani izjavljam, da je naloga rezultat lastnega dela. Izjavljam, da je elektronski izvod identičen tiskanemu. Na univerzo neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravici shranitve avtorskega dela v elektronski obliki in reproduciranja ter pravico omogočanja javnega dostopa do avtorskega dela na svetovnem spletu preko Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete.

Davorin LAJNŠČEK

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD	Vs
DK	UDK 631(043.2)=163.6
KG	kmetijstvo/turistične kmetije/ponudba/razvoj/analize/Slovenija
KK	AGRIS E80
AV	LAJNŠČEK, Davorin
SA	OSTERC, Jože (mentor)/KLOPČIČ, Marija (somentorica)
KZ	SI-1230 Domžale, Groblje 3
ZA	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko
LI	2016
IN	ANALIZA KMETOVANJA NA KMETIJAH S TURISTIČNO DEJAVNOSTJO NA OBMOČJU POMURJA
TD	Diplomsko delo (visokošolski strokovni študij)
OP	XI, 72 str., 3 pregl., 36 sl., 47 vir.
IJ	sl
JJ	sl/en
AI	Turizem na kmetijah postaja vse bolj priljubljena oblika načina preživljanja prostega časa in počitnic. Vedno več turistov si želi počitnice preživeti v neokrnjeni naravi, mirnem in čistem okolju, stran od velikih turističnih središč in mestnega vrveža. Analizirali smo štiri manjše turistične kmetije v Pomurju. Z obiskom turističnih kmetij in na osnovi poglobljenega intervjuja z lastniki kmetij, smo analizirali in proučili trenutno stanje na kmetijah, način kmetovanja, njihovo turistično ponudbo, poglede in nadaljnje možnosti razvoja na njihovi kmetiji. Na vseh štirih kmetijah so kmetijsko pridelavo prilagodili potrebam turistične dejavnosti. To jim omogoča prodajo pridelanih kmetijskih proizvodov po višjih cenah in s tem večjo gospodarnost kmetovanja. Razgovori z nosilci kmetij so pokazali, da morajo lastniki turističnih kmetij imeti veliko znanja o kulinariki, vinarstvu in trženju, v primeru obiska tujih gostov pa tudi primerno znanje tujih jezikov. Zelo pomembno je tudi poznavanje zakonodaje na tem področju.

KEY WORDS DOCUMENTATION

DN Vs
DC UDC 631(043.2)=163.6
CX agriculture/farms with agro-tourism/offer/development/analyses/Slovenia
CC AGRIS E80
AU LAJNŠČEK, Davorin
AA OSTERC, Jože (supervisor)/KLOPČIČ, Marija (co-supervisor)
PP SI-1230 Domžale, Groblje 3
PB University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Department of Animal Science
PY 2016
TI ANALYSIS OF FARMING ON FARMS WITH AGRO-TOURISM IN THE AREA OF POMURJE
DT Graduation Thesis (Higher professional studies)
NO XI, 72 p., 3 tab., 36 fig., 47 ref.
LA sl
AL sl/en
AB Agro-tourism on farms is becoming increasingly popular form of spending free time and holidays. More and more tourists would like to spend holidays in unspoiled nature, peaceful and clean environment, away from the big tourist centres and bustle of the city. We analysed four small farms with agro-tourism in the Pomurje region. By visiting tourist farms and on the base of interview with owners of these four farms, we analysed and studied the actual situation on the farm, their farming production system, their tourist offer, insights and further development possibilities for their farms. On all four farms, agricultural production was adapted to the needs of the tourist activities. This allows them to sell the agricultural products produced on the farm at higher prices, thereby increasing the income of farming. Interviews revealed that the owners of tourist farms have to know a lot about cooking, winemaking and marketing and in the case of foreign visitors, adequate knowledge of foreign languages. It is also important to be familiar with the legislation in this area.

KAZALO VSEBINE

	str.
KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA (KDI)	III
KEY WORDS DOCUMENTATION (KDW)	IV
KAZALO VSEBINE	V
KAZALO PREGLEDNIC	VII
KAZALO SLIK	VIII
KAZALO PRILOG	X
OKRAJŠAVE IN SIMBOLI	XI
1 UVOD	1
2 PREGLED OBJAV	3
2.1 DOPOLNILNE DEJAVNOSTI NA KMETIJI	3
2.1.1 Odločitev za dopolnilno dejavnost	4
2.1.2 Dopolnilne dejavnosti	5
2.1.3 Pogoji glede velikosti kmetije za dopolnilno dejavnost	7
2.1.4 Dopolnilna dejavnost je omejena z dohodkom	8
2.2 TURISTIČNA DEJAVNOST NA KMETIJI	9
2.2.1 Kratek pregled zgodovine turizma na kmetijah in rekreacije na podeželju	11
2.2.2 Od zamisli do prepoznavne turistične kmetije	12
2.2.3 Vzroki za odločitev za turistične kmetije	13
2.2.4 Primerjalne prednosti (značilnosti in posebnosti) turistične dejavnosti na kmetijah	14
2.2.5 Gostoljubnost nosilcev turističnih kmetij	15
2.2.6 Lega turistične kmetije in prometna dostopnost	15
2.2.7 Promocija turistične kmetije	16
2.2.8 Združenje turističnih kmetij Slovenije	18
2.3 OBLIKE TURISTIČNE DEJAVNOSTI NA KMETIJI	20
2.3.1 Oblike gostinske dejavnosti na turističnih kmetijah	20
2.3.1.1 Kmetija z nastanitvijo	20
2.3.1.2 Izletniška turistična kmetija oz. kmetija odprtih vrat	21
2.3.1.3 Vinotoč in osmica	22

2.3.1.4 Planšarija	22
2.3.2 Oblike negostinske dejavnosti na kmetiji	22
2.3.3 Apartma na turistični kmetiji	23
2.3.4 Kamp na turistični kmetiji	23
2.3.5 Kakovost	25
2.3.6 Specializirana ponudba	28
2.3.7 Ekološko kmetijstvo	31
2.3.8 Primerjava turističnih kmetij v Sloveniji s turističnimi kmetijami v Avstriji	32
2.3.8.1 Turizem na kmetijah v Avstriji	32
2.3.8.2 Kategorizacija turističnih kmetij v Avstriji	33
3 MATERIAL IN METODE	36
4 REZULTATI	38
4.1 PREDSTAVITEV REGIJE POMURJE	38
4.1.1 Izletniška turistična kmetija – vinska klet Puhan	39
4.1.2 Izletniška turistična kmetija Kozelinovi	45
4.1.3 Ekološka turistična kmetija Čebelji Gradič	49
4.1.4 Turistična kmetija z nastanitvijo Flisar	52
5 RAZPRAVA IN SKLEPI	57
5.1 RAZPRAVA	57
5.1.1 Turistična kmetija Puhan	58
5.1.2 Turistična kmetija Čebelji Gradič	59
5.1.3 Turistična kmetija Flisar	61
5.1.4 Turistična kmetija Kozelinovi	62
5.2 SKLEPI	64
6 POVZETEK	66
7 VIRI	68
ZAHVALA	
PRILOGA	

KAZALO PREGLEDNIC

str.

Preglednica 1: Oblike turističnih kmetij v Sloveniji in Avstriji ter pogoji, ki jih le-te morajo izpolnjevati v obeh državah (Falksteiner in sod., 2009)	33
Preglednica 2: Vrsta dopolnilnih dejavnosti na kmetijah na območju Pomurja (Kapun in sod., 2012)	39
Preglednica 3: Primerjava deležev dohodka TK po posameznih dejavnostih	58

KAZALO SLIK

	str.
Slika 1: Logotip ZTKS (Združenje turističnih ..., 2012)	18
Slika 2: Turistična kmetija z nastanitvijo (Združenje turističnih ..., 2012)	20
Slika 3: Izletniška turistična kmetija (Združenje turističnih ..., 2012)	21
Slika 4: Vinotoč (Združenje turističnih ..., 2012)	22
Slika 5: Kamp (Združenje turističnih ..., 2012)	24
Slika 6: 1 jabolko (Kakovost ..., 2012)	25
Slika 7: 2 jabolki (Kakovost ..., 2012)	25
Slika 8: 3 jabolka (Kakovost ..., 2012)	26
Slika 9: 4 jabolka (Kakovost ..., 2012)	26
Slika 10: 1 zvezdica (Kakovost ..., 2012)	27
Slika 11: 2 zvezdici (Kakovost ..., 2012)	27
Slika 12: 3 zvezdice (Kakovost ..., 2012)	28
Slika 13: 4 zvezdice (Kakovost ..., 2012)	28
Slika 14: Ekološka turistična kmetija (Specializirana ponudba, 2012)	29
Slika 15: Turistična kmetija s ponudbo za zdravo življenje (Specializirana ponudba, 2012)	29
Slika 16: Družinam z otroki prijazna turistična kmetija (Specializirana ponudba, 2012)	29
Slika 17: Otrokom brez spremstva staršev prijazna turistična kmetija (Specializirana ponudba, 2012)	30
Slika 18: Kolesarjem prijazna turistična kmetija (Specializirana ponudba, 2012)	30
Slika 19: Vinogradniška turistična kmetija (Specializirana ponudba, 2012)	31
Slika 20: Invalidom prijazna turistična kmetija (Specializirana ponudba, 2012)	31
Slika 21: Ekološki logotip EU (Evropska komisija ..., 2013)	32
Slika 22: Državni logotip "Urlaub am Bauernhof" (Falksteiner in sod., 2009)	34
Slika 23: 2 marjetici	34
Slika 24: 3 marjetice	35
Slika 25: 4 marjetice	35

Slika 26: Lega izbranih TK na zemljevidu Pomurja	37
Slika 27: Turistična kmetija Puhan (Izletniška kmetija Puhan, 2012)	41
Slika 28: Vinska klet pri Puhanovih (Izletniška kmetija Puhan, 2012).....	42
Slika 29: Posolanka – kraljica med Prekmurskimi pogačami	43
Slika 30: Cerkev v Bogojini (Plečnikova cerkev ..., 2012)	44
Slika 31: Notranjost turistične kmetije Kozelinovi (Izletniška kmetija Kozelinovi, 2012)	46
Slika 32: Zunanost izletniške kmetije Kozelinovi (Izletniška kmetija Kozelinovi, 2012)	48
Slika 33: Turistična kmetija Čebelji Gradič (Čebelarska ekološka ..., 2012).....	49
Slika 34: Turistična kmetija Flisar (Turistična kmetija ..., 2012).....	53
Slika 35: Vinograd turistične kmetije Flisar.....	55
Slika 36: Seznam desetih najuspešnejših slovenskih TK v letu 2013 (Koliko zaslužijo ..., 2014).....	57

KAZALO PRILOG

Vprašalnik za intervju

OKRAJŠAVE IN SIMBOLI

ISM	Interaktivni strateški management
RDO	Regionalna destinacijska organizacija
ESRR	Evropski sklad za regionalni razvoj

1 UVOD

Po podatkih nacionalnih računov kmetijstvo skupaj z lovstvom, gozdarstvom in ribištvo k skupni ustvarjeni dodani vrednosti prispeva cca. 2,5 %, k bruto domačemu proizvodu Slovenije 1,2 % in k skupni zaposlenosti 8,3 %. Ti deleži so v zadnjih letih precej stabilni, velik razpon med njimi pa kaže na še vedno prisoten problem nizke produktivnosti dela v kmetijstvu (Strategija za izvajanje ..., 2014).

Majhne kmetije z majhnimi parcelami kmetijskih zemljišč, težavne razmere za kmetijsko pridelavo, vedno nižje cene kmetijskih pridelkov in vedno slabše možnosti zaposlitve izven kmetijstva, so poglaviti razlogi, zaradi katerih se številne kmetije v Sloveniji srečujejo s problemom premajhnega dohodka iz kmetijske dejavnosti. Zaradi tega so prisiljene, da si poiščejo dodatne vire dohodka preko različnih dopolnilnih dejavnosti na kmetiji. Ena od takih dejavnosti je tudi turistična dejavnost na kmetiji. Napredno razmišljanje, ob strokovni in politični podpori omogoča napredek kmetijstva in razvoj dopolnilnih dejavnosti. Zelo pomemben del turistične ponudbe na podeželju je ponudba na turističnih kmetijah.

Značilnosti slovenskega podeželja sta reliefna razgibanost in mikro-klimatska pestrost. Skupaj z ekonomskimi in sociološkimi dejavniki pogojujeta oteženo obdelovanje na takih območjih. Od leta 1990 naprej so takšna območja v Sloveniji opredeljena kot »območja z omejenimi možnostmi za kmetovanje« in določena po posebnih kriterijih v: gorsko-višinska, hribovska, kraška in druga območja. Pozitivna stvar pri tem je, da Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano za zagotavljanje obdelanosti teh območij zagotavlja letna izravnalna plačila. Slovenija je program izravnalnih plačil za ta območja utemeljila v reformi kmetijske politike in se tako na tem področju uskladila s pravnim redom Evropske unije. Ohranjanje podeželja, njegove obdelanosti in posredno tudi poseljenosti, pa so temeljni cilji slovenske in evropske kmetijske strukturne politike (Strategija ohranjanja ..., 2001).

Prestrukturiranje kmetijskega sektorja zaradi sprememb v (nacionalnem in mednarodnem) tržnem okolju zahteva povečane podjetniške aktivnosti med kmeti. V zadnjem desetletju je spodbujanje podjetništva kot instrument za povečanje vrednosti kmetijske proizvodnje pomemben del evropske kmetijske politike. Podjetništvo je nova središčna točka

kmetijskega razvoja. Dopolnilne dejavnosti na kmetijah predstavljajo podjetniški potencial v samozaposlovanju (Černilogar, 2007).

Povprečna velikost kmetije v Sloveniji kmečki družini praviloma ne omogoča ustvariti dovolj dohodka zgolj iz primarne kmetijske dejavnosti. Prevladujejo majhne kmetije z do 5 ha kmetijske zemlje v uporabi (več kot 60 %), kmetij z več kot 10 ha kmetijske zemlje v uporabi je le nekaj več kot 12 %. Slovensko kmetijstvo ter naravni in družbeni pogoji zanj so bistveno slabši od povprečja EU. Po strokovnih ocenah gre trend razvoja agrarne strukture v smeri, da bo že v naslednjih letih 20 % slovenskih kmetij s prevladujočim deležem dohodka iz dopolnilne dejavnosti. Trend je očiten že dandanes, saj vedno več kmetij išče dodatne vire dohodka skozi različne dopolnilne dejavnosti (Černilogar, 2007).

Dopolnilne dejavnosti na kmetijah niso nov pojav. Kmečko prebivalstvo se že od nekdaj ukvarja poleg kmetovanja tudi z drugimi dejavnostmi. V zadnjih letih pa se je zanimanje za dopolnilne dejavnosti precej povečalo, predvsem na račun vse slabšega položaja kmetijstva in majhnih možnosti zaposlovanja izven kmetij.

Kmetje morajo imeti veliko znanja o kulinariki, vinarstvu, trženju, v primeru obiska tujih gostov pa tudi primerno znanje tujih jezikov. Zelo pomembno je tudi poznavanje zakonodaje na tem področju. Pomembno vprašanje, ki se postavlja je, ali so turistične kmetije prilagodile svoje kmetovanje potrebam po živilih, ki jih ponujajo turistom.

Namen naloge je bil analizirati način kmetovanja na različnih turističnih kmetijah v Pomurju. Z obiskom na kmetijah smo želeli pridobiti informacije in podatke o zgodovini kmetij, ter o samem načinu kmetovanja na teh kmetijah. Podatke smo zbrali iz zapisov na kmetijah, na osnovi opazovanja dogajanj na kmetiji in na osnovi poglobljenega intervjuja z nosilcem kmetije ter ostalimi člani družine, ki živijo na kmetiji.

2 PREGLED OBJAV

2.1 DOPOLNILNE DEJAVNOSTI NA KMETIJI

Dopolnilne dejavnosti na kmetiji so dejavnosti, ki so tesno povezane s kmetijstvom oziroma gozdarstvom in ki se opravljajo na kmetiji. Kmetijam z dopolnilno dejavnostjo se tako omogoča boljša izraba njenih razpoložljivih virov, proizvodnih zmogljivosti ter delovne sile njihovih družinskih članov. Za družinske člane se štejejo člani družine, ki bivajo in delajo na kmetiji (Zakon o kmetijstvu ..., 2015).

Nosilec dopolnilne dejavnosti na kmetiji je fizična oseba, ki je lahko lastnik, zakupnik ali drug uporabnik kmetije in se ukvarja s kmetijsko dejavnostjo ter je ustrezno usposobljen za izvajanje dopolnilne dejavnosti. Dopolnilno dejavnost na kmetiji lahko registrira vsakdo, ki živi in dela na kmetiji. V kolikor nosilec dopolnilne dejavnosti na kmetiji ni lastnik, potem mora pridobiti soglasje lastnika oz. zakupnika kmetije. Zaradi potrebnih knjigovodskih in računovodskih evidenc (predvsem amortizacije objektov), je pred registracijo dopolnilne dejavnosti na kmetiji bolje urediti tudi lastništvo (Kulovec, 2002).

Nosilec dopolnilne dejavnosti mora imeti kmetijsko izobrazbo in mora biti ustrezno usposobljen za izvajanje dopolnilnih dejavnosti. To pomeni, da mora imeti dokončano najmanj poklicno kmetijsko izobrazbo ali opravljen preskus znanja po programu kmetijskih poklicnih in srednjih šol s poudarkom na kmetijski dejavnosti, ki jo nosilec dejavnosti opravlja ali želi opravljati. Lahko pa ima najmanj pet let delovnih izkušenj na kmetiji oziroma v kateri drugi kmetijski dejavnosti in da je usposobljen za opravljanje dopolnilne dejavnosti, ki jo namerava izvajati na kmetiji. Za opravljanje dopolnilne dejavnosti svetovanje in usposabljanje v zvezi s kmetijsko, gozdarsko in dopolnilno dejavnostjo (kot so 'svetovanje o kmetovanju', 'organiziranje delavnic ali tečajev' in 'usposabljanje na kmetiji') mora imeti nosilec dopolnilne dejavnosti najmanj srednjo strokovno izobrazbo s področja kmetijstva oziroma gozdarstva ali pridobljeno nacionalno poklicno kvalifikacijo s tega področja oziroma mojstrski izpit s tega področja ali izobrazbo, pridobljeno po študijskih programih prve stopnje v skladu z zakonom, ki ureja visoko šolstvo (Uredba o dopolnilnih dejavnostih na kmetiji, 2015).

Nosilec dopolnilne dejavnosti mora za opravljanje te dopolnilne dejavnosti na kmetiji pridobiti dovoljenje, ki ga na njegovo zahtevo in pod pogojem, da nosilec izpolnjuje predpisane pogoje, izda pristojna upravna enota. Bodoči nosilci te dejavnosti lahko na upravni enoti dobijo ustrezen obrazec, ki ga morajo izpolniti. V kolikor potrebujemo za opravljanje dejavnosti posebne prostore, morajo ti prostori ustrezati predpisanim pogojem (npr. prostori za predelavo kmetijskih pridelkov morajo ustrezati sanitarno-zdravstvenim in veterinarskim predpisom ter predpisom o gradnji objektov). Pri opravljanju dopolnilne dejavnosti na kmetiji, je potrebno poleg pogojev za obratovanje zagotoviti tudi izvajanje zakonodaje v zvezi z davčnimi in računovodskimi obveznostmi (Kulovec, 2002).

2.1.1 Odločitev za dopolnilno dejavnost

Na Slovenskih kmetijah imajo dopolnilne dejavnosti že dolgo tradicijo. Slovenski kmetje so se poleg kmetovanja že od nekdaj ukvarjali z drugimi dejavnostmi in aktivnostmi na kmetiji. V začetku predvsem za lastne potrebe (pridelava pridelkov, predelava, domača obrt, usluge), pozneje pa tudi za trg, da so si tako izboljšali socialni in materialni položaj ter zagotovili dodaten vir dohodka na kmetiji (Dopolnilne dejavnosti, 2009).

V zadnjih letih se je zanimanje za dopolnilne dejavnosti na kmetijah močno povečalo. Razlog za večji interes izhaja predvsem iz vse slabše situacije v kmetijstvu in vedno manjše možnosti za zaposlitev zunaj kmetije. V evropskih državah se dobrih deset odstotkov kmetij poleg kmetijstva ukvarja še z drugimi dejavnostmi na kmetiji (Kulovec, 2002).

Razvoj teh dejavnosti v starih članicah EU narekuje predvsem spremenljiv in nestabilen trg s kmetijskimi proizvodi (konkurenčnost, dodana vrednost, tržne niše) in vedno nižje cene kmetijskih pridelkov. V Sloveniji so kmetije predvsem na območjih z omejenimi dejavniki za kmetovanje manjše, pogoji in razmere za kmetijsko pridelavo pa so za večino teh kmetij precej težki. Zato so Slovenski kmetje že od nekdaj prisiljeni v iskanje dodatni virov dohodka na njihovih kmetijah (Kulovec, 2002).

Kmetje se odločajo za dopolnilne dejavnosti na njihovih kmetijah predvsem iz ekonomskih razlogov in pogosto zaradi potrebe zagotoviti dodatno delovno mesto za katerega od

družinskih članov. Pridobiti želijo dodatni vir dohodka z željo izboljšati socialni položaj družine in zaradi zagotavljanja socialne varnosti. Bolje želijo izkoristiti svoje prostorske kapacitete (stanovanjske in gospodarske prostore) ter razpoložljive kmetijske stroje, v večji meri izkoristiti znanje, sposobnosti in spretnosti ter inovativnost članov družine ter kmetijske pridelke z dodano vrednostjo prodati po višji ceni (Dopolnilne dejavnosti, 2009).

V Sloveniji se na kmetijah v največji meri razvijajo tiste dopolnilne dejavnosti, ki so tesno povezane s kmetijsko pridelavo. Sem sodijo predvsem predelava in prodaja kmetijskih proizvodov in lokalno tipičnih proizvodov, domača obrt in turistična dejavnost na kmetiji, kjer gre za direktno prodajo doma pridelanih kmetijskih proizvodov (mleka, vina, sadja, mesa, mlečnih in mesnih proizvodov,...) in izrabo razpoložljivega prostora. Med dopolnilno dejavnost uvrščamo tudi različna druga dela in storitve, ki jih kmetje opravljajo zunaj kmetije kot so različne storitve v obliki delovne sile ter storitve s kmetijsko in gozdarsko mehanizacijo (Dopolnilne dejavnosti, 2009).

2.1.2 Dopolnilne dejavnosti

Uredba o vrsti, obsegu in pogojih za opravljanje dopolnilnih dejavnosti na kmetiji, ki je bila sprejeta in je začela veljati v letu 2015, med drugim določa katere dopolnilne dejavnosti se lahko opravljajo na kmetiji. Po predmetni Uredbi se na kmetiji lahko opravljajo naslednje dopolnilne dejavnosti:

- predelava primarnih kmetijskih pridelkov;
- turizem na kmetiji;
- predelava gozdnih lesnih sortimentov;
- prodaja kmetijskih pridelkov in izdelkov s kmetij;
- vzreja in predelava vodnih organizmov;
- dejavnost, povezana s tradicionalnimi znanji na kmetiji, storitvami oziroma izdelki;
- predelava rastlinskih odpadkov ter proizvodnja in prodaja energije iz obnovljivih virov;
- storitve s kmetijsko in gozdarsko mehanizacijo in opremo ter ročna dela;
- svetovanje in usposabljanje v zvezi s kmetijsko, gozdarsko in dopolnilno dejavnostjo;
- socialno-varstvene storitve.

Krašovec in sod. (2010) navajajo, da je dopolnilna dejavnost poleg zagotavljanja večjega dohodka in izboljšanja ekonomskega položaja kmetije, pomembna tudi za ohranjanje kulturne krajine in vzdrževanje kmetijskih površin v funkciji pridelave.

Uredba o vrsti, obsegu in pogojih za opravljanje dopolnilnih dejavnosti na kmetiji (2015) določa tudi, da

- morajo kmetje, ki registrirajo turistično dopolnilno dejavnost, zagotavljati lastne surovine,
- morajo kmetje pri predelavi živil živalskega izvora zagotoviti 100 % lastne surovine ter 50 % pri predelavi živil rastlinskega izvora (preostale surovine lahko dokupijo na drugih kmetijah),
- morajo turistične kmetije 30 % lastnih surovin pridelati na lastni kmetiji; na drugih kmetijah lahko dokupijo 40 % potrebnih surovin, v trgovini pa še nadaljnjih 30 %.

V Sloveniji je leta 2004 imelo registrirano dopolnilno dejavnost 1.515 kmetij, leta 2010 pa že 3.290 kmetij. Po podatkih Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano RS se v okviru dopolnilnih dejavnosti največ kmetij ukvarja s storitvami s kmetijsko in gozdarsko mehanizacijo, sledi turistična dejavnost na kmetiji, druge dopolnilne dejavnosti in predelava živil (Krašovec in sod., 2010).

Za primerjavo: podatki za leto 2014 kažejo, da je bilo registriranih 15.358 dopolnilnih dejavnosti na skupno 4.859 kmetijah. Med zabeleženimi dopolnilnimi dejavnostmi je največ registriranih storitev s kmetijsko in gozdarsko mehanizacijo, opremo, orodji in živalmi in oddaja stvari v najem, kar pa predstavlja eno tretjino vseh registriranih dejavnosti (Uredba ..., 2015).

Oktober 2010 je bilo po podatkih KGZS v Sloveniji 774 turističnih kmetij, od tega 351 izletniških kmetij, 276 turističnih kmetij z nastanitvijo, ki ponujajo več kot 3.000 ležišč, 111 vinotočev, 33 osmic ter 3 planšarije. Turistična dejavnost na kmetijah ima najdaljšo tradicijo v Zgornji Savinjski in Zgornjesavski dolini ter na Koroškem. Na Zreškem Pohorju in v bližini večjih zdravilišč se je razvil tudi nastanitveni turizem, na vinorodnih območjih

Slovenije pa predvsem izletniški turizem. Vse več kmetij se odloča tudi za ponudbo možnosti izobraževanja na kmetiji, zlasti na Koroškem ter v občinah Celje, Laško, Štore in Vojnik, kjer učne in ogledne vsebine ponuja 30 kmetij (Krašovec in sod., 2010).

2.1.3 Pogoji glede velikosti kmetije za dopolnilno dejavnost

Kmetija, ki opravlja dopolnilno dejavnost na kmetiji, mora imeti v lasti najmanj en hektar ali v zakupu najmanj pet hektarjev primerljivih površin, razen v primeru predelave medu in čebeljih izdelkov (Uredba o vrsti ..., 2005).

Uredba o vrsti, obsegu in pogojih za opravljanje dopolnilne dejavnosti na kmetiji (2005) navaja, da se za en hektar (ha) primerljivih površin po podatkih iz zemljiškega katastra šteje:

- 1 ha njiv,
- 2 ha travnikov oz. ekstenzivnih sadovnjakov,
- 4 ha pašnikov,
- 0,25 ha plantažnih sadovnjakov, vinogradov ali hmeljišč,
- 0,2 ha vrtov, vključno z zavarovanimi prostori za pridelavo vrtnin,
- 8 ha gozdov,
- 5 ha gozdnih plantaž ali
- 6 ha barjanskih travnikov ali drugih površin.

Krašovec in sod. (2010) poročajo o težavah in omejitvah, ki najpogosteje ovirajo hitrejši razvoj dopolnilnih dejavnosti na kmetijah:

- visoke zahteve za ureditev potrebnih prostorov,
- dolgotrajno čakanje na pridobitev potrebnih dovoljenj in soglasij
- velika investicijska vlaganja,
- premalo znanja in izkušenj s področja trženja in oglašanja,
- neorganizirano trženje kmetijskih proizvodov, izdelkov in storitev,
- neugodna starostna struktura nosilcev kmetij (lastništvo je v domeni starejše generacije),
- pomanjkanje potrebnih znanj in izkušenj z dopolnilnimi dejavnostmi

- pomanjkanje primerno usposobljene delovne sile (poleg pridelave je treba skrbeti še za predelavo in trženje izdelkov ter oglaševanje storitev),
- pomanjkanje poguma in zaupanja v izdelavo ter ponudbo tradicionalnih lokalno tipičnih proizvodov ali storitev.

2.1.4 Dopolnilna dejavnost je omejena z dohodkom

Za kmetijo, ki se odloča za dopolnilno dejavnost je pomembno, da pozna zakonske zahteve o dohodkih (Zakon o kmetijstvu, 2008).

Dohodek iz dopolnilnih dejavnosti na člana kmetije ne sme presegati treh povprečnih letnih plač na zaposlenega v Republiki Sloveniji v preteklem letu. V območjih z omejenimi možnostmi pa dohodek iz dopolnilnih dejavnosti ne sme presegati petih povprečnih plač na zaposlenega v Republiki Sloveniji v preteklem letu. Pomembna novost je tudi to, da se na kmetiji ne sme opravljati posamezna vrsta dopolnilne dejavnosti, če je nosilec ali član kmetije samostojni podjetnik posameznik, registriran za istovrstno dejavnost, ali zakoniti zastopnik pravne osebe ali ima večinski delež v pravni osebi, registrirani za istovrstno dejavnost (Zakon o spremembah ..., 2014).

Za člane kmetije se štejejo fizične osebe, ki so člani gospodinjstva in so starejši od 15 let (Senica, 2011).

Kot dohodek iz dopolnilne dejavnosti se upošteva dobiček, ki je ugotovljen kot razlika med davčno priznanimi prihodki in odhodki (brez znižanj, povečanj in davčnih olajšav), tako kot je izkazan v davčnem obračunu akontacije dohodnine od dohodka iz dejavnosti (Senica, 2011).

Kadar se davčna osnova od dohodka iz dopolnilne dejavnosti ugotavlja tako, da upoštevamo normirane odhodke, se kot dohodek iz dopolnilne dejavnosti šteje dohodek dopolnilne dejavnosti, ki je ugotovljen na podlagi podatkov iz odločbe o odmeri dohodnine (Senica, 2011).

Kadar nosilec dopolnilne dejavnosti poleg dopolnilne dejavnosti na kmetiji opravlja tudi druge kmetijske ali s kmetijstvom nepovezane dejavnosti in se zanje ugotavlja skupna davčna osnova, se kot dohodek dopolnilne dejavnosti upošteva delež dobička, ki pripada dopolnilni dejavnosti (Senica, 2011).

Delež dobička, ki pripada dopolnilni dejavnosti, se določi v višini deleža prihodka dopolnilne dejavnosti glede na celotni prihodek dejavnosti zavezanca, tako kot je izkazan v davčnem obračunu ali odločbi o odmeri dohodnine (Senica, 2011).

Zakon o davčnem potrjevanju računov od januarja 2016 naprej uvaja obvezno davčno potrjevanje računov tudi za kmete, ki so zavezanci za DDV oz. za tiste, ki prodajajo pridelke drugih kmetov. Kmetje morajo račune potrjevati, če so izdelki plačani z gotovino ali drugimi plačilnimi sredstvi (plačilne kartice, ipd.). Ob tem morajo imeti tudi registrirano dopolnilno dejavnost na kmetiji. Davčnemu potrjevanju računov preko davčnih blagajn se lahko izognejo kmetje pri dobavah, če je za le-te po zakonodaji RS določeno, da zanje računov ni potrebno izdajati. V večini takih primerov gre za dobavo in prodajo izdelkov iz osnovne kmetijske in gozdarske dejavnosti, ki je obdavčena pavšalno ali po katastrskem dohodku. Pri tem je pomembno tudi, da se dohodek ne ugotavlja preko dejanskih dohodkov in odhodkov ali normiranih odhodkov, in da katastrski prihodek vseh članov gospodinjstva na kmetiji v obdobju enega leta ne presega skupno 7.500 EUR (Borko Grimšič, 2015).

V javnosti razširjeno mnenje je, da uvedba davčnih blagajn tako administrativno kot tudi finančno dodatno obremenjuje določene kmetijske, gozdarske in dopolnilne dejavnosti na kmetijah, ki se upravljajo v manjšem obsegu, kar pa posledično lahko vodi k opuščanju kmetovanja in prenehanju opravljanja dejavnosti (Zaradi davčnih ..., 2015).

2.2 TURISTIČNA DEJAVNOST NA KMETIJI

Turistična dejavnost na kmetiji je dopolnilna dejavnost, pri kateri se pripravlja in streže jedi ter pijače, prenočuje goste ter jim ponudi različne aktivnosti na kmetiji ali v bližnji okolici (Kulovec, 2002).

Turistično dejavnost na kmetiji urejajo predpisi s področja kmetijstva in gostinstva. Izletniške kmetije in vinotoči lahko ponudijo gostom v okviru dopolnilne dejavnosti na kmetiji največ 60 sedežev ter kmetije z nastanitvijo 10 sob ter dodatna skupna ležišča (Kulovec, 2002; Senica, 2011).

Zelo pogosto se za kmetije, ki se ukvarjajo s turistično dejavnostjo, uporablja napačen izraz »kmečki turizem«. Pravilno poimenovanje kmetije, ki se ukvarja s turizmom, je »turistična kmetija« (Kulovec, 2002).

'Turistična kmetija' mora biti zgledno urejena, na lastni kmetiji mora pridelati dovolj kmetijskih pridelkov, ki jih gostom ponudi v obliki domače hrane in pijače ter imeti dovolj razpoložljive delovne sile, ki je usposobljena za delo z gosti. Zaželeno je, da se s turistično dejavnostjo ukvarja večina družinskih članov. Pred odločitvijo za turistično dejavnost na kmetiji, naj družinski člani pridobijo čim več informacij na kmetijah, ki se s podobno dejavnostjo že ukvarjajo in se seznanijo s pogoji in predpisi glede turistične dejavnosti na kmetiji. Obiščejo in ogledajo naj si čim več že uveljavljenih turističnih kmetij (doma in v tujini), se seznanijo z različnimi oblikami ponudbe in poiščejo ustrezno pomoč strokovnjakov s področja turistične dejavnosti na kmetijah, gostinske ponudbe, trženja in oglaševanja. Zelo pomembno je, da oblikujejo spletno stran svoje kmetije v različnih jezikih (Kulovec, 2002; Senica, 2011).

Za opravljanje turistične dejavnosti na kmetiji je treba zagotoviti pogoje iz zakona o gostinstvu in podzakonske predpise, ki določajo minimalne tehnične pogoje in minimalni obseg storitev za opravljanje te dejavnosti na kmetiji. Družinski člani, ki se bodo ukvarjali s turistično dejavnostjo na kmetiji, morajo izpolnjevati pogoje glede zahtevane strokovne izobrazbe. Potrebno je določiti obratovalni čas na turistični kmetiji in zagotoviti sanitarno-zdravstvene pogoje za osebe ter izpolnjevanje veterinarsko-sanitarnih pogojev za proizvodnjo živil živilskega izvora (Kulovec, 2002; Senica, 2011).

2.2.1 Kratek pregled zgodovine turizma na kmetijah in rekreacije na podeželju

Turizem na kmetijah je v Sloveniji zaživel v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja predvsem na območju Koroške, v Zgornji Savinjski dolini in na kmetijah v Škofjeloškem hribovju. Zametki turizma na kmetijah pa so bili prisotni že v času pred drugo svetovno vojno (zgornja Gorenjska, zgornja Savinjska dolina). Turistična dejavnost na kmetijah v Sloveniji je omejena predvsem na poletne mesece (Kladnik, 1999).

Turistične kmetije so doživele velik razcvet v Sloveniji v zadnjih 15 letih (po letu 2000) in še posebej z vstopom v EU so se za slovenske nosilce dopolnilnih dejavnosti pokazali mnogi novi izzivi in poti za specializacijo njihove ponudbe (Berlec, 2010).

Razlogov za razširitev turistične dejavnosti na kmetijah je več: izboljšana cestna povezava, vse večji interes gostov za preživljanje počitnic v mirnem okolju, želja gostov po ponudbi domače hrane, želja po aktivnem preživljanju počitnic na podeželju in predvsem povečanje dohodka na kmetijah preko turistične dejavnosti. Pri tem so v prednosti turistične kmetije, ki se nahajajo v bližini večjih turističnih središč, krajev s termalnimi vrelci in kraji s kulturnimi in naravnimi znamenitostmi. Pri tem je zelo pomemben dostop do kmetije. Razvito podeželje je zelo pomembno tako z vidika zaposlitvene, socialne, upravne in oskrbne vloge, kot tudi ohranjanja kulturne krajine (Mavri, 2011).

Pomemben vpliv oz. eden izmed razlogov za razširitev turistične dejavnosti je v preteklih letih imel ugoden davčni status turističnih kmetij in podpore naložbam, ki jih je za te dejavnosti namenjala država. Eden izmed takih ukrepov je bil Program razvoja podeželja (2007-2013), ki je spodbujal trajnostni razvoj podeželja ter turističnih kmetij predvsem v smeri:

- izboljšanja konkurenčnosti kmetijstva in gozdarstva (os 1),
- smotrnega upravljanja z zemljišči in izboljšanja okolja (os 2),
- izboljšanja kakovosti življenja in spodbujanja diverzifikacije gospodarskih dejavnosti (os 3),
- spodbujanja odločanja o razvoju posameznih podeželskih območij po pristopu od spodaj navzgor - pristop LEADER (os 4) (Program razvoja ..., 2013).

2.2.2 Od zamisli do prepoznavne turistične kmetije

Turistična kmetija je lahko še tako lepo urejena, z bogato gostinsko ponudbo, s ponudbo različnih aktivnosti na kmetiji, vendar vse to ne bo imelo pomena, če ne bomo znali poskrbeti za prepoznavnost take kmetije v javnosti tako doma kot tudi zunaj nje (Senica, 2011).

Na kmetijah je potrebno ves čas razmišljati o spremembah, izboljšavah, o novih naložbah in posodobitvah. Tudi na turističnih kmetijah je potrebno slediti pričakovanjem in željam gostov. Običajno imajo kmetje veliko idej in novih zamisli, kaj vse bi na njihovi kmetiji lahko naredili, vendar pa nastane problem, ko se morajo odločiti o realizaciji katere od njihovih zamisli. Vedno znova se postavlja vprašanje, kaj je tisto kar bi kmetiji prinašalo največji dobiček (Senica, 2011).

Ko se odločamo o opravljanju katere koli dopolnilne dejavnosti na kmetiji, je potrebno pred tem narediti temeljito analizo stanja na trgu, analizo konkurence, analizo nakupnega trga zato da zmanjšamo stopnjo tveganja. Na podlagi teh analiz lahko naredimo segmentacijo nakupnih trgov oziroma profiliranje kupcev. Uspeh kmetije pri uvajanju dopolnilnih oz. novih dejavnosti je odvisna v veliki meri od situacije na trgu. Če hočemo uspeti, moramo že vnaprej poznati profil kupcev, ki bodo kupovali naše izdelke ali storitve (Senica, 2011).

Zelo priporočljivo je tudi pristopiti k srednjeročnemu in dolgoročnemu strateškemu načrtovanju kmetije. Pri tem nam je lahko v pomoč orodje za Interaktivni strateški management (ISM), s pomočjo katerega proučimo sposobnosti, veščine in kompetence nosilca kmetije ter drugih družinskih članov, notranje in zunanje dejavnike (vključno s poslovnimi dejavniki), kritično pristopimo k analizi stanja glede razpoložljivih in potrebnih virov kot so zemljišča, potrebni objekti za kmetijsko in turistično dejavnost, ostala infrastruktura, opremljenost kmetije, človeški viri, razpoložljiva denarna sredstva, znanje in veščine potrebne tako za kmetijsko kot tudi za turistično dejavnost. Z ostalimi družinskimi člani je potrebno odprto spregovoriti o dolgoročnih načrtih kmetije ter o možnih strategijah kako do teh ciljev. Pri tej potrebnosti poznati tudi kritične dejavnike uspeha, kdo nam lahko pri tem pomaga in potrebno je narediti načrt aktivnosti za daljše obdobje (Klopčič in sod., 2009).

Senica (2011) navaja, da na podlagi predhodne analize trga določimo:

- katere izdelke in storitve bomo ponudili kupcem,
- v kakšnem obsegu naj bi se gibale cene naših izdelkov ali storitev,
- na kakšen način bomo izdelek ali storitev javno predstavili (promocija) in kako bomo izvedli oglaševanje,
- kje in kdaj bomo izdelke oz. storitve prodajali (prodajne poti).

To so dejavniki t. i. tržnega spleta, ki morajo biti medsebojno usklajeni, ker lahko le tako oblikujemo uspešno ponudbo proizvodov na trgu (Senica, 2011).

2.2.3 Vzroki za odločitev za turistične kmetije

Med številnimi dopolnilnimi dejavnostmi, za katere se odločajo slovenski kmetje, je turizem ena od treh najpogostejših dopolnilnih dejavnosti. To pravzaprav ni presenetljivo, saj turistična dejavnost na kmetiji daje kmetu možnost, da poleg svojega dela, prostora proda tudi svoje pridelke preko kulinarčne ponudbe po znatno višji ceni. V preteklih letih je razvoj te dopolnilne dejavnosti pospeševala tudi država s podelitvijo nepovratnih sredstev in ugodnih posojil, predvsem za kmetije na demografsko ogroženih območjih. To so vzroki, zaradi katerih je v Sloveniji vsako leto več turističnih kmetij, katerih število se je predvsem v zadnjih petih letih skoraj podvojilo (Krašovec, 1997).

Po letu 2000 je bil za razvoj podeželja izrednega pomena program SAPARD, ki je bil eden izmed predpristopnih programov Evropske unije kot poseben program pomoči za kmetijstvo in razvoj podeželja v državah kandidatkah. Sredstva programa SAPARD so bila namenjena lažjemu doseganju splošnih ciljev kmetijske politike, predvsem trajnostnemu razvoju kmetijstva in celovitemu razvoju podeželja. Hkrati je bil neposredna pomoč državam pri pripravi na izvajanje skupne kmetijske politike po vstopu v Evropsko unijo (Predpristopni program ..., 2004).

Na številnih kmetijah se za turizem kot obliko dopolnilne dejavnosti na kmetiji pogosto odločajo »impulzivno«, ne da bi dobro proučili svoje možnosti in znanje, prednosti in pomanjkljivosti, ki jim jih nudi okolje, v katerem živijo. Prevečkrat je motivacija uspešen sosed, sorodnik ali pa možnost, da bi pridobili finančna sredstva pod ugodnimi pogoji. Zato

večkrat izberejo napačno obliko turistične dejavnosti ali pa objekt sicer vzorno dokončajo, ne znajo pa oblikovati ponudbe, ki bi privabila goste. Za uspešno turistično dejavnost na kmetiji je ključno, da s to dejavnostjo diha vsa družina in da je kmetija locirana na lokaciji, ki je atraktivna za goste različnih starosti (Krašovec, 1997).

2.2.4 Primerjalne prednosti (značilnosti in posebnosti) turistične dejavnosti na kmetijah

Kosi (2009) navaja, da imajo turistične kmetije številne primerjalne prednosti glede na ostalo turistično ponudbo:

- gostoljubnost, domačnost in odprtost kmečke družine
- pestra kulinarična ponudba – lokalne specialitete (iz doma pridelanih kmetijskih proizvodov) ter odlična vina. V povezavi z vini je mogoče doživeti različne degustacije v vinski kleti, sodelovanje pri trgatvi grozdja, prešanju grozdja, pri pretakanju vina, martinovanje, ...)
- ponudba ekološko pridelane hrane na ekoloških turističnih kmetijah
- pestra raznovrstna ponudba za različne ciljne skupine obiskovalcev
- počitnice v mirnem okolju daleč stran od turističnih središč in hrupnega okolja – na kmetiji lahko gostje uživajo v mirnem okolju
- počitnice v naravi oz. blizu naravi. Na kmetiji gostje lahko spoznavajo domače živali in vzpostavijo stik z njimi, spoznavajo kmečka opravila v različnih letnih časih, spoznavajo različne ekosisteme, zaščitene rastlinske in živalske vrste, spoznavajo in nabirajo zdravilna zelišča, uživajo v nabiranju gozdnih sadežev (gobe, kostanj, ...)
- možnosti za spoznavanje tradicije in kulture Slovencev. Gostje na turističnih kmetijah se lahko seznanijo s potekom vsakdanjega življenja na podeželju, z navadami in običaji gostiteljeve družine in lokalnih prebivalcev, spoznavajo domače obrti v regiji, prireditev na podeželju, ohranjenega stavbarstva na podeželju...)
- turistične kmetije so lahko dobro izhodišče za izlete – za obisk naravnih in kulturnih znamenitosti v bližnji in daljni okolici, za sprehode, pohodništvo, kolesarjenje, jahanje, vodne športe ...
- nudijo udobno namestitev
- ugodna cena.

2.2.5 Gostoljubnost nosilcev turističnih kmetij

Eden najpomembnejših dejavnikov ponudbe turističnih kmetij so njihovi nosilci, s katerimi prihajajo gosti v stik. Njihova prijaznost in gostoljubnost, toplina in domačnost pomembno vplivajo na počutje in zaupanje gostov (Dekleva, 1998). Gostitelji morajo obiskovalcem njihovih turističnih kmetij nuditi kakovostno storitev (namestitev ter pestro ponudbo hrane in drugih aktivnosti na kmetiji ter v neposredni okolici). Poleg tega pa gostje pričakujejo še precej več: nasmeh in prijaznost, občutek dobrodošlice ter odgovornosti za kakovostno in varno ponudbo, urejeno kmetijo ter njeno okolico in stalen dostop do kmetije (Krašovec, 1997).

Od vsega kar gostje ocenjujejo na naših kmetijah, je vedno dobilo najvišje ocene prav gostoljubje. Gostje navdušeno pripovedujejo, kako se na kmetijah počutijo kot doma in kako imajo občutek, da se že po nekajkratnih bivanjih na eni kmetiji vračajo na svoj dom. Uspeh turistične kmetije tiči v gostoljubnosti vseh družinskih članov. Prijazen nasmeh gostiteljev in kakšna dobra pozornost, gostom pomenita veliko. Občutek za pravo mero gostoljubja mora biti že v ljudeh samih in pri tem se je zelo težko ravnati po napisanih pravilih, saj so si gostje in družine, ki živijo na kmetijah med seboj zelo različni (Krašovec, 1997).

Žal pa lahko vsakdo, ki se ukvarja s turizmom na kmetiji, naleti na goste, ki bodo večno nezadovoljni, ki bodo povzročali škodo, se neprimerno obnašali in s svojim vedenjem žalili gostitelje in druge goste na kmetiji. Vsemu temu se nihče, ki dela v turizmu, ne more izogniti. V primeru, da gostje povzročajo škodo ali se skrajno neprimerno obnašajo, gostitelji zaradi gostoljubja nikakor niso dolžni vsega tega trpeti oziroma prenašati. Ukrepati morajo odločno, vendar korektno in mirno. Probleme skušajo najprej rešiti na miren način, z pogovorom, če pa to ni mogoče, pa goste zaprosijo, naj zapustijo kmetijo (Krašovec, 1997).

2.2.6 Lega turistične kmetije in prometna dostopnost

Zelo pomembna dejavnika, ki vplivata na odločitev gosta, katero turistično kmetijo bo obiskal, sta lega turistične kmetije in pot, ki vodi do kmetije. Tudi, če je kmetija privlačna, pospravljena in vzorno urejena, še zdaleč ni vseeno, kje se nahaja. Veliko je odvisno od

urejenosti celotne vasi in širše okolice. Gostje na turističnih kmetijah se ozrejo tudi preko plota kmetije. Če soseska ni urejena, ima dotična turistična kmetija slabše možnosti za pritegnitev gostov (Krašovec, 1997).

Pomembna je tudi pot, ki vodi do turistične kmetije. Po eni strani je pomembna sama kakovost poti, po drugi strani pa tudi, skozi kakšne kraje vodi. Večina gostov bo kmetije obiskala z osebnimi avtomobili, zato mora biti pot urejena tako (še posebno, če ni asfaltirana), da ni nevarnosti, da si gostje poškodujejo svoje avtomobile. (Krašovec, 1997).

Uspeh turistične kmetije je odvisen tudi od tega, skozi kako urejene kraje pelje pot do kmetije. Če goste pot pelje skozi neurejena in onesnažena naselja, se bodo le redki odločali, da bi dalj časa preživeli svoj prosti čas na turistični kmetiji v takem nedopadljivem okolju. Gostje se za preživetje počitnic na kmetiji odločajo predvsem zaradi mirnega okolja, neokrnjene, čiste narave, neonesnaženega zraka in vode, ter zdrave, okusne, doma pridelane hrane (Krašovec, 1997).

2.2.7 Promocija turistične kmetije

Ko govorimo o promociji, imamo v mislih javno predstavitev nekega izdelka, storitve ali ponudbe. Cilj promocije je ta, da javnost spozna nek izdelek ali storitev ter podjetje ali kmetijo, ki stoji za njim. Promocija je zelo kompleksen pojem, ki obsega ustvarjanje prepoznavne blagovne znamke, načine oglaševanja, odnose z javnostmi, pospeševanje prodaje in trženje (Senica, 2011).

Ponudniki turističnih storitev na podeželju morajo vedeti, kako bodo izvedli promocijo, in morajo ustrezno temu pripraviti načrt aktivnosti promocije. Posebno pozornost morajo nameniti njihovim ciljnim skupinam porabnikov, vsebini, vrsti in obliki promocijskih aktivnosti, času, lokaciji ter nadzirati učinke oglaševanja (Senica, 2011):

- Eden prvih korakov je, da se pripravi osnovni promocijski material, kot so npr. prospekti, letaki, vizitke, informacijske mape, spletna stran kmetije s kompleksno ponudbo,...

- Glede na to, da stari rek pravi »dober glas seže v deveto vas, slab pa še dlje«, je zelo pomembno, da smo na turistični kmetiji do gostov prijazni, gostoljubni, da z njimi ustvarimo dobre in prijateljske odnose. Zadovoljni gostje so najboljša »reklama«.
- Turistične kmetije si glede na obseg njihovega poslovanja težje privoščijo celovitejšo promocijo. Zato je pomembno, da se ponudniki turističnih vsebin povezujejo z različnimi turističnimi organizacijami na lokalnem in nacionalnem nivoju. Skupna promocija je cenejša za posameznike in ima večji učinek pri obveščanju javnosti. S skupno promocijo lažje dosežemo večje in širše območje potencialnih gostov.
- Pogosto se poslužujemo promocijskih oblik kot so neposredna ponudba (prodaja) na sejnih, od vrat do vrat (z reklamnimi oglasi), urejena informacijska središča (info centri), katalogi in spletne strani itd.
- Za lastno oglaševanje se posamezna kmetija odloči, ko želi potencialne porabnike na hitro obvestiti o novostih na kmetiji, ali pa v primeru posebnih priložnosti (npr. razstave, odprtje objektov, začetek nove sezone, začetek akcij, martinovanje, ...). Glede na to katero ciljno skupino želi nagovoriti, izbere temu primeren medij (radio, časopis, spletne strani itd.).
- Pomembna je tudi priprava gradiva za medije in odnosi z javnostjo (npr. donacije, dobrodelne aktivnosti, odnosi z lokalno skupnostjo itd.).

V zadnjih letih se vse bolj uveljavlja spletna rezervacija nastanitev (booking.com). Booking.com je del največje svetovne agencije za spletne rezervacije nastanitev. Vsak dan je na strani Booking.com rezerviranih več kot 425.000 nočitev. Booking.com je bil ustanovljen leta 1996 in jamči najugodnejše cene vseh vrst nastanitev: od majhnih, družinsko vodenih nastanitev do razkošnih apartmajev in prestižnih hotelov. Booking.com je mednarodno podjetje operira s spletno stranjo v več kot 40 jezikih in nudi več kot 290 nastanitev v 180 državah. Tudi slovenske kmetije s turistično dejavnostjo se poslužujejo te oblike rezervacije nastanitev.

Politika razvoja turističnih destinacij je v letu 2010 izvedla Javni razpis za pridobitev sredstev za regionalni razvoj – ESRR za izvedbo aktivnosti RDO. Namen tega je bil spodbujanje izvajanja aktivnosti RDO, predvsem izvajanje operativnih, razvojnih,

distribucijskih ter končno tudi promocijskih funkcij. Glavni cilj je bil spodbuditi razvoj turizma v različnih turističnih destinacijah – v 14 regijah v Sloveniji. Preko javnega razpisa so želeli povečati prepoznavnost regij, povečati promocijo in trženje, povečati turistični promet ter ustvariti učinkovita partnerstva in sodelovanja znotraj organizacij (Čerňič in sod., 2013).

Eden izmed pomembnih gonilnikov trajnostnega razvoja podeželja je tudi Lokalna akcijska skupina, t. i. »LAS GORIČKO«. LAS deluje v okviru lokalnega javno-zasebnega partnerstva na Goričkem. Temelji na tripartitnem partnerstvu, sklenjenem med javnimi institucijami, gospodarstvu, ter civilno družbo. LAS krepi trajnostni razvoj z organizacijo človeških in finančnih virov, ter preko lokalnih akterjev, ki jih vabi k izvajanju skupnih projektov in ukrepov (Las Goričko, 2008).

2.2.8 Združenje turističnih kmetij Slovenije

Združenje turističnih kmetij Slovenije (ZTKS) je bilo ustanovljeno 4.11.1997. Združenje je organizirano in deluje v skladu z Zakonom o društvih. Povezuje turistične kmetije na območju celotne Slovenije. Člani združenja nudijo gostom na njihovih turističnih kmetijah različne možnosti preživljanja njihovega prostega časa (Predstavitev združenja, 2012).

Združenje Turističnih Kmetij Slovenije

Association of Tourist Farms of Slovenia

Slika 1: Logotip ZTKS (Združenje turističnih ..., 2012)

V začetku leta 2013 je bilo po podatkih Kmetijske svetovalne službe v Sloveniji registriranih 850 turističnih kmetij, od tega je:

- 391 turističnih kmetij z nastanitvijo
- 325 izletniških kmetij
- 129 vinotočev
- 31 osmic

Vse te kmetije so imele v letu 2013 na voljo 33.937 sedežev in 4.751 ležišč (Predstavitev združenja, 2012).

Združenje turističnih kmetij vse od ustanovitve leta 1997 dalje skrbi za:

- skupen nastop turističnih kmetij na domačem in tujem trgu,
- informiranje in usposabljanje nosilcev turistične dejavnosti na kmetijah
- zastopanje interesov članov na gospodarskem in pravnem področju
- za razvoj različnih oblik ponudbe.

Združenje turističnih kmetij svojim članom nudi:

- brezplačno svetovanje o aktualnih zadevah,
- ugodnejša ali brezplačna izobraževanja in usposabljanja (npr. tečaji tujih jezikov, komuniciranje z gosti, računalniški tečaji, ...ipd.)
- brezplačno predstavitev na sejmi, razstavah in drugih prireditvah v okviru združenja,
- redno informiranje članov o aktualnem dogajanju,
- cenejše objave v promocijskih materialih združenja,
- cenejšo objavo na spletni strani združenja
- možnost neposrednega oglaševanja svojih storitev in storitve spletne rezervacije na portalu www.slovenia.info

Aktivnosti izvedene preko spletne strani Združenja so v preteklih desetih letih pomembno vplivale na:

- večjo prepoznavnost ponudbe turističnih kmetij doma in v tujini,
- boljšo prepoznavnost in večjo naklonjenost ponudbi slovenskih turističnih kmetij
- večjo zasedenost zmogljivosti.

2.3 OBLIKE TURISTIČNE DEJAVNOSTI NA KMETIJI

Na turističnih kmetijah se njihova turistična dejavnost deli na gostinsko in negostinsko dejavnost, ki ni povezana s ponudbo hrane in pijače (Mavri, 2011).

2.3.1 Oblike gostinske dejavnosti na turističnih kmetijah

Kosi (2009) navaja, da so v Sloveniji poznane naslednje oblike gostinske dejavnosti na turističnih kmetijah:

- kmetija z nastanitvijo,
- izletniška kmetija,
- vinotoč,
- osmica,
- planšarija.

2.3.1.1 Kmetija z nastanitvijo

Kmetija z nastanitvijo ima v svoji ponudbi lahko ponudbo sob, stanovanj ali apartmajev in prostora za kampiranje. Poleg namestitev, lahko gostom ponudi namestitev v obliki nočitve z zajtrkom, celodnevno oskrbo na osnovi polpenziona ali polnega penziona in v primeru ponudbe apartmajev v obliki najema apartmaja (Krašovec, 2012).

Slika 2: Turistična kmetija z nastanitvijo (Združenje turističnih ..., 2012)

Kmetije, ki imajo v ponudbi prostor za kampiranje, gostom nudijo urejen prostor za kampiranje, kjer je možna postavitve avtodomov, šotorov, počitniških prikolic in hišic ter osebnih avtomobilov ali pa imajo v ponudbi nastanitev v že postavljenih šotorih, počitniških prikolicah in hišicah. Na turističnih kmetijah kjer imajo v ponudbi nastanitev v apartmajih

ali kampih, lahko kmetija gostom ponudi tudi na lastni kmetiji pridelane kmetijske pridelke. Na turističnih kmetijah lahko uredimo skupna ležišča, ki so primerna zlasti za sprejem skupin otrok, mladine, tabornikov, planincev. Za skupna ležišča lahko uporabimo neizrabljene prostore na podstrešjih, senikih in v drugih prostorih obstoječih turističnih kmetij (Krašovec, 2012).

2.3.1.2 Izletniška turistična kmetija oz. kmetija odprtih vrat

Za izletniško kmetijo oz. kmetijo odprtih vrat je značilno da ima v ponudbi hrano in pijačo, ne nudi pa prenočišč. Taka izletniška kmetija svojim gostom ponudi jedi iz domačega okolja, doma pridelane in narejene pijače, napitke iz domačega sadja ali zelišč, vodo iz pipe. Poleg tega pa pristojni organ lokalne skupnosti lahko kmetu dovoli, da ima v ponudbi tudi določen del dokupljene pijače (Krašovec, 2012).

Izletniške turistične kmetije imajo svoj obratovalni čas omejen pretežno na dneve ob koncu tedna. Običajno so take kmetije odprte ob petkih, sobotah in nedeljah. Za naročene skupine pa tako kmetijo odprejo na osnovi predhodnega dogovora oz. rezervacije (Senica, 2011).

Slika 3: Izletniška turistična kmetija (Združenje turističnih ..., 2012)

Na izletniških turističnih kmetijah največkrat pričakujejo avtobusne skupine, kot svojo najpomembnejšo ciljno skupino gostov. Te kmetije se morajo zavedati, da bodo uspešne le, če ležijo ob že uveljavljenih izletniških poteh, blizu večjih turističnih znamenitosti, v bližini glavnih prometnih povezav ali pa turističnih krajev z večjimi hoteli (zdravilišča, zimsko-športni centri,...). Kmetije, ki so na težko dostopnih krajih in oddaljene od vsega naštetega, ne morejo pričakovati številnih avtobusnih skupin (Krašovec, 1997).

2.3.1.3 Vinotoč in osmica

V vinotočih in osmicah poteka strežba in prodaja lastnega vina ter drugih doma pridelanih alkoholnih in brezalkoholnih pijač. V vinotoču se lahko prodaja in streže hrano ter pijačo čez vse leto (dokler imajo svojo lastno pijačo), osmice pa so odprte največ dvakrat letno do deset dni. Osmice so razširjene in poznane predvsem na Primorskem (Krašovec, 2012).

Slika 4: Vinotoč (Združenje turističnih ..., 2012)

V vinotočih lahko gostom ponudijo hladne prigrizke, domač kruh in domače pecivo ter lastno vino, druge alkoholne in brezalkoholne pijače ter mineralno in ustekleničeno vodo. Osmice pa lahko poleg naštetega ponujajo tudi eno krajevno značilno jed (Krašovec, 2012).

2.3.1.4 Planšarija

Planšarija lahko gostom ponudijo: mleko, sir, različne druge mlečne izdelke in hladne prigrizke, doma pridelane alkoholne in brezalkoholne pijače, tople in hladne napitke in eno domačo jed iz kotlička. Na planšariji ponudba jedi in pijače lahko poteka le v času pašne sezone, ki jo potrdi pašna skupnost za tekoče leto (Krašovec, 2012).

2.3.2 Oblike negostinske dejavnosti na kmetiji

Kot navaja Kosi (2009), so v Sloveniji poznane tudi nekatere oblike negostinske dejavnosti na kmetiji:

- obisk in ogled kmetije ter njenih značilnosti (vključno z ogledom okolice kmetije),
- prikaz različnih opravil iz osnovne kmetijske in gozdarske dejavnosti,
- prikaz in ogled različnih del iz dopolnilne dejavnosti na kmetiji,

- različne oblike turističnih prevozov potnikov z vprežnimi vozili,
- ježa živali,
- vlečnice, žičnice, sedežnice,
- oddajanje športnih rekvizitov,
- oddajanje površin za piknike.

Naštete oblike negostinske dejavnosti na kmetiji niso povezane s ponudbo hrane in pijače (Kosi, 2009).

2.3.3 Apartma na turistični kmetiji

Na turistični kmetiji je apartma lahko enosobni ali večsobni nastanitveni prostor. Tu imajo gostje sami možnost priprave obrokov. Apartma na turistični kmetiji ima običajno več enot: skupni vhod, dnevni bivalni prostor, eno ali več spalnic, prostor za pripravo jedi, sanitarije (kopalnico in stranišče) ter posteljnino ter posodo za pripravo jedi (Kulovec, 2002).

Dnevni bivalni prostor v apartmaju mora imeti dovolj veliko okno z naravno svetlobo v velikosti najmanj 1/10 sobne površine, primerno razsvetljavo, največ dve ležišči, prostor za pripravo jedi v kuhinjski niši, če ni urejene kuhinje, večnamensko mizo (če ni oddeljen jedilni prostor) in toliko sedežev kot je oseb v apartmaju ter drugo funkcionalno opremo. Prostor za pripravo jedi mora imeti: primeren štedilnik, posodo in pribor za kuhanje, posodo in jedilni pribor za serviranje, tekočo pitno hladno in toplo vodo ter pomivalno korito z odcejalnikom, hladilnik in omaro za shranjevanje jedi in inventarja, omaro za hrambo čistil in čistilnega pribora, posodo za odpadke (Kulovec, 2002).

Pri enosobnem apartmaju je spalni prostor urejen v dnevnem bivalnem prostoru (Kulovec, 2002).

2.3.4 Kamp na turistični kmetiji

Na turistični kmetiji je mogoče urediti tudi prostor za kampiranje, kjer imajo gostje možnost postavitve avtodomov, počitniških prikolic in hišic, šotorov ter osebnih avtomobilov.

Mogoča pa je tudi nastanitev v že postavljenih šotorih, počitniških prikolicah in hišicah (Krašovec, 2012).

Slika 5: Kamp (Združenje turističnih ..., 2012)

Pri ureditvi prostora za kampiranje na turističnih kmetijah je smiselno upoštevati pogoje, ki določajo minimalne zahteve za ureditev kampov:

- površine za kampiranje morajo biti ravne in urejene,
- vhod mora biti označen z napisom in mora biti ponoči osvetljen,
- kamp mora imeti sprejemni prostor – t.i. recepcijo,
- do kampa morajo biti ureje dovozna cesta in dovozne poti, široke najmanj 3 m,
- do sprejemnega prostora in do sanitarij morajo biti urejene dobro označene in razsvetljene poti
- v kampu mora biti stalno na voljo tekoča voda (minimalno 200 l / kampirni prostor/dan),
- na voljo mora biti dovolj zmogljivih električnih priključkov (najmanj za 40 % kampirnih prostorov),
- potrebna je vstopna zapornica oz. vrata na vhodu v kamp,
- v primeru ko gre za več kot 100 kampirnih prostorov v kampu, potrebujemo načrt kampa z označitvijo poti, sanitarij, recepcije in zasilnih izhodov,
- na voljo mora biti pribor za prvo pomoč, dovolj veliko število pokritih posod za odpadke,
- urejena posebna mesta za kurišča, dobro zavarovana pred požarom,
- urejen prostor za postavitev šotora ali počitniške prikolice (povprečna velikost 55 m²),

- v kolikor ni možnosti postavitve avtomobila na kampirnem prostoru, mora biti urejen parkirni prostor pred vhodom v kamp,
- zadostno število potrebnih umivalnikov, prh, stranišč in pip s pitno vodo.

Sanitarni prostori (stranišča, umivalnica), ki so urejeni v sklopu hiše, ne smejo biti oddaljeni od prostora za kampiranje več kakor 200 m (Krašovec, 2012).

2.3.5 Kakovost

Na turističnih kmetijah z nastanitvijo je nivo kakovosti na teh kmetijah označen z jabolki, in sicer z eno, dvema, tremi ali štirimi jabolki. Več jabolk pomeni večjo kakovost in večji obseg raznovrstne ponudbe. S sistemom označevanja kakovosti turističnih kmetij z nastanitvijo ocenjujemo celostno urejenost kmetije. Pri tem je največji poudarek namenjen urejenosti prostorov kjer se zadržujejo gostje. Poleg tega se ocenjuje tudi kakovost in pestrost ponudbe jedi in pijač ter izbira možnosti za preživljanje prostega časa na kmetiji. Kakovost ponudbe turističnih kmetij vsake 3 leta preverja pristojna inštitucija (Kakovost ...,2012).

Slika 6: 1 jabolko (Kakovost ..., 2012)

Eno jabolko pomeni, da ima kmetija preprosto opremljene sobe s skupno kopalnico in WC.

Slika 7: 2 jabolki (Kakovost ..., 2012)

Dve jabolki pomeni, da ima kmetija dobro ponudbo s preprosto opremljenimi sobami (najmanj polovica sob ima lastno kopalnico in WC).

Slika 8: 3 jabolka (Kakovost ..., 2012)

Tri jabolka pomenijo zelo dobro ponudbo kmetije z dobro opremljenimi sobami (večina sob ima lastno kopalnico in WC).

Slika 9: 4 jabolka (Kakovost ..., 2012)

Štiri jabolka pomenijo zanimivo in aktivno preživljanje počitnic na kmetiji. To velja tudi takrat, ko pridejo otroci na kmetijo brez spremstva staršev, najpogosteje s svojimi vzgojitelji. Programi bivanja na kmetiji poleg ostale pestre ponudbe vključujejo tudi spoznavanje narave in dela na kmetiji ter učne delavnice in animirano igro pod skrbnim vodstvom vzgojiteljev ali drugih strokovno usposobljenih oseb.

Kakovost storitev na turističnih kmetijah, ki oddajajo sobe gostom, označujemo z zvezdicami (Kakovost ..., 2012).

Slika 10: 1 zvezdica (Kakovost ..., 2012)

Ena zvezdica pomeni, da imajo na turistični kmetiji sobo s toplo in hladno vodo, s skupno kopalnico in WC oz. apartma s kopalnico in WC, kuhinjsko nišo in jedilnim kotom.

Slika 11: 2 zvezdici (Kakovost ..., 2012)

Dve zvezdici pomeni, da imajo na turistični kmetiji sobe s kopalnico in WC oz. apartma z dobro opremo, kopalnico in WC, kuhinjsko nišo in jedilnim kotom.

Slika 12: 3 zvezdice (Kakovost ..., 2012)

Tri zvezdice pomeni, da imajo na kmetiji sobe s kopalnico in WC, z dobro in udobno opremo, z možnostjo zajtrka oz. apartma z zelo dobro in udobno opremo, kopalnico in WC, telefonom in barvnim televizorjem.

Slika 13: 4 zvezdice (Kakovost ..., 2012)

Štiri zvezdice pomenijo, da imajo na kmetiji sobe oz. apartmaje z zelo dobro in kakovostno opremo, kuhinjo, jedilnim prostorom, satelitskimi tv programi, telefonom.

2.3.6 Specializirana ponudba

V Sloveniji se vse več turističnih kmetij odloča za specializirane ponudbe, s katerimi želijo svojim gostom ponuditi več kot to počne njihova konkurenca. Znake za specializirano ponudbo na turističnih kmetijah od leta 2007 podeljuje Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije (Specializirana ponudba, 2012).

Slika 14: Ekološka turistična kmetija (Specializirana ponudba, 2012)

Znak »ekološka turistična kmetija« pomeni, da na taki kmetiji gostom ponuja zdravo bivalno okolje in ekološko hrano, za katero imajo certifikat pooblaščne kontrolne organizacije.

Slika 15: Turistična kmetija s ponudbo za zdravo življenje (Specializirana ponudba, 2012)

Znak »turistična kmetija s ponudbo za zdravo življenje« pomeni, da taka turistična kmetija gostom ponuja počitnice, ki imajo v svoji ponudbi zdrav način življenja. Taka kmetija omogoča aktivno preživljanje prostega časa v neokrnjeni naravi, ki ga odlično združujejo z zdravim načinom prehranjevanja.

Slika 16: Družinam z otroki prijazna turistična kmetija (Specializirana ponudba, 2012)

Znak »družinam z otroki prijazna turistična kmetija« pomeni, da taka kmetija ponuja družinske počitnice v pristnem kmečkem okolju. Na taki kmetiji veliko pozornost posvečajo

delavnicam in animaciji otrok, prav tako pa se ponašajo z otrokom prijaznim bivalnim okoljem (oprema sob, igrala, zdrava prehrana).

Slika 17: Otrokom brez spremstva staršev prijazna turistična kmetija (Specializirana ponudba, 2012)

Znak »otrokom brez spremstva staršev prijazna turistična kmetija) pomeni, da taka kmetija ponuja zanimivo in aktivno preživljanje počitnic tudi takrat, ko pridejo otroci na kmetijo brez spremstva staršev, najpogosteje s svojimi vzgojitelji. Nekatere turistične kmetije same zagotovijo varstvo in pester program aktivnosti za otroke. Programi bivanja na taki kmetiji vključujejo aktivno spoznavanje narave in dela na kmetiji ter animirano igro pod skrbnim vodstvom vzgojiteljev ali drugih strokovno usposobljenih oseb.

Slika 18: Kolesarjem prijazna turistična kmetija (Specializirana ponudba, 2012)

Znak »kolesarjem prijazna turistična kmetija« pomeni, da imajo kolesarji na taki kmetiji številne možnosti kolesarjenja v okolici, da so na voljo pomembne informacije o kolesarskih poteh in o zanimivostih v okolici, ki so dosegljive s kolesom. Na taki kmetiji kolesarji lahko kolesa varno shranite ali si jih tudi sposodite.

Slika 19: Vinogradniška turistična kmetija (Specializirana ponudba, 2012)

Znak »vinogradniška turistična kmetija« pomeni, da se taka turistična kmetija običajno nahaja ob vinskih turističnih cestah. Take kmetije svoje goste razvajajo z odličnimi vini in okusnimi kulinaričnimi dobrotami iz lastnih kmetij. Gostje lahko spoznajo delo v vinogradu in v kleti in so povabljeni k aktivnemu preživljanju prostega časa na taki vinogradniški kmetiji. Te kmetije niso privlačne le za poznavalce vin, ampak s svojo gostoljubnostjo in domačnostjo očarajo prav vsakogar.

Slika 20: Invalidom prijazna turistična kmetija (Specializirana ponudba, 2012)

Znak »invalidom prijazna turistična kmetija« pomeni, da invalidnim gostom omogoča, da se lahko z invalidskim vozičkom samostojno gibljejo okoli kmetije in v prostorih, ki so jim namenjeni in katerih oprema je v največji meri prilagojena njihovim potrebam.

2.3.7 Ekološko kmetijstvo

Ekološko kmetijstvo je ena izmed vrst kmetijske pridelave, katere cilj je gospodarjenje v sožitju z naravo. Tak sistem kmetovanja zagotavlja trajnostno ohranjanje zdravja tal, ekosistemov in ljudi. Temelj pridelovanja so ekološki procesi, ki so prilagojeni lokalnim razmeram. Indirektno varuje okolje in biološko raznovrstnost ter deluje v skladu s ciljem zaščititi naravne vire (tla – voda – zrak). Eden izmed glavnih ciljev ekološkega kmetijstva

je tudi zmanjšanje obremenitve okolja ter varčevanje z energijo in surovinami. Končno pa se ekološko kmetijstvo zavzema tudi za zagotovitev delovnih mest v kmetijski panogi (Rode, 2012).

Slika 21: Ekološki logotip EU (Evropska komisija ..., 2013)

2.3.8 Primerjava turističnih kmetij v Sloveniji s turističnimi kmetijami v Avstriji

Glede na to, da je v sosednji Avstriji turizem na kmetijah zelo razvit, smo se odločili, da v diplomski nalogi predstavimo nekaj primerjav med turističnimi kmetijami v Sloveniji in v Avstriji.

2.3.8.1 Turizem na kmetijah v Avstriji

Kmetijstvo ustvarja približno 1,5 % avstrijskega BDP, zaposluje pa 6 % aktivnega prebivalstva. Govedoreja (prireja mleka in mesa) ter vinogradništvo sta glavni kmetijski dejavnosti v Avstriji. Vedno bolj pomembno postaja tudi ekološko kmetijstvo, ki trenutno predstavlja 10 % kmetijske proizvodnje (Avstrija - ruralni ..., 2013).

Z geslom »Počitnice na kmetiji« je v Avstriji postal turizem zelo pomembna kmečka dopolnilna dejavnost. Turizem se je razvil v nepogrešljivo sestavino gospodarstva (Avstrija, 2012).

Vsaka izmed devetih dežel v Avstriji ima svoje deželno združenje turističnih kmetij. Vseh devet deželnih združenj je povezanih v Združenje za turizem na kmetijah na nivoju Avstrije. Tako kot v Sloveniji, je tudi za Avstrijo značilna raznolikost in pestrost ponudbe turističnih

kmetij. Tudi pogoji, ki jih morajo turistične kmetije izpolnjevati, so v obeh državah precej podobne (Avstrija, 2012).

V Avstriji poznajo tri oblike turističnih kmetij (Avstrija - ruralni ..., 2013) :

- Vinotoč (»Buschenschank«)
- Privatne sobe na kmetijah (»Privatzimmer«)
- Kmečki penzion (»Bauernhofpension«)

Preglednica 1: Oblike turističnih kmetij v Sloveniji in Avstriji ter pogoji, ki jih le-te morajo izpolnjevati v obeh državah (Falksteiner in sod., 2009)

Oblike turističnih kmetij	SLOVENIJA	AVSTRIJA
KMETIJE Z NASTANITVIJO (MAX 10 SOB)	DA	NE
IZLETNIŠKE KMETIJE	DA	NE
VINOTOČI	DA	DA
PRIVATNE SOBE (MAX 10 LEŽIŠČ)	NE	DA
KMEČKI PENZION (30-50 LEŽIŠČ)	NE	DA
OMEJITEV ŠTEVILA SEDEŽEV	OMEJENO (MAX 60)	NEOMEJENO
POSTOPEK REGISTRACIJE	POČASNEJŠI	HITREJŠI
DELITEV KUHINJE NA ČISTI IN NEČISTI DEL	DA	NE

2.3.8.2 Kategorizacija turističnih kmetij v Avstriji

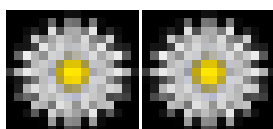
Glavni namen povezovanja turističnih kmetij v Avstriji je ta, da bi s skupno ponudbo in promocijo dosegli večji delež prodaje turističnih storitev Avstrijskega podeželja (turističnih kmetij Avstrije) tako na nivoju Avstrije, kot tudi na mednarodnem trgu. Poleg tega pa želijo preko Združenja turističnih kmetij svojim strankam zagotoviti varnost in kvaliteto proizvodov. V Avstriji so prav tako kot v Sloveniji kategorizirane le kmetije s prenočišči. Združenje trenutno povezuje okoli 2.600 turističnih kmetij v Avstriji, ki skupaj ponujajo 33.000 postelj (Avstrija – ruralni ..., 2013).

Slika 22: Državni logotip "Urlaub am Bauernhof" (Falksteiner in sod., 2009)

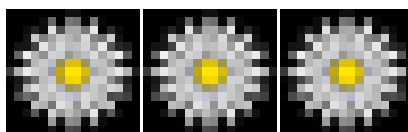
V Avstriji se kmetije z nastanitvijo kategorizirajo po istem principu kot v Sloveniji, razlika obstaja le v simbolih označevanja kmetij (v Avstriji podeljujejo marjetice, v Sloveniji pa jabolka) in v prvi kakovostni kategoriji (v Avstriji ne podeljujejo kmetijam simbola z eno marjetico, medtem ko pri nas obstajajo kmetije z enim jabolkom).

V Avstriji uporabljajo sledeči način označevanja kakovosti turističnih kmetij (Pisnik, 2003):

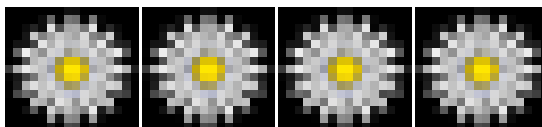
Slika 23: 2 marjetici

Označba z dvema marjeticama pomeni, da dotična turistična kmetija zagotavlja skromno opremo stanovanjskih prostorov in celotne kmetije. WC, prha/tuš ali kad so večinoma v nadstropju.

Slika 24: 3 marjetice

Tri marjetice pomenijo, da nudi taka turistična kmetija udobno opremo stanovanjskih prostorov in celotne kmetije. Prha ali kad in WC so večinoma v sobi ali počitniškem stanovanju.

Slika 25: 4 marjetice

Štiri marjetice pomenijo, da ima taka kmetija odlično ponudbo na vseh nivojih ter zagotavlja udobno opremo stanovanjskih prostorov. Prha ali kad in WC sta v sobi ali počitniškem stanovanju.

Pri razvrstitvi kmetij v kategorije so v Avstriji upoštevani naslednji kriteriji (Falksteiner in sod., 2009):

- Kakovost kmetije (lega/dostopnost, stil gradnje, zunanji izgled, vrt...)
- Kakovost opreme (opremljenost prostorov, urejenost sanitarij...)
- Kakovost postrežbe (oskrbovanje sob za goste, oskrba gostov z informacijami...)

Pred postopkom kategorizacije se mora kmetija pisno prijaviti na pristojni deželni zvezi za turizem na kmetiji. Komisija uvrsti na podlagi kriterijev (kvaliteta kmetije, oprema, kakovost postrežbe) posamezno turistično kmetijo v določeno kategorijo. Dovoljena kategorizacija velja štiri leta (Falksteiner in sod., 2009).

3 MATERIAL IN METODE

Namen diplomske naloge je bil podrobneje predstaviti izbrane turistične kmetije v Pomurju ter analizirati njihov način kmetovanja v kombinaciji s turistično dejavnostjo in na podlagi analize le-teh ugotoviti možnosti nadaljnjega razvoja kmetij, ki se ukvarjajo tako s kmetijsko, kot tudi turistično dejavnostjo.

Analizo kmetovanja v kombinaciji s turistično dejavnostjo smo opravili na štirih različnih kmetijah v Pomurju, ki smo jih želeli predstaviti kot vzorčne primere različnih oblik turistične ponudbe na kmetijah v Pomurju in tudi v drugih regijah Slovenije. Za našo analizo smo na osnovi predloga kmetijske svetovalke gospe Lukač in pripravljenosti s strani kmetov izbrali naslednje kmetije:

- Izletniško turistično kmetijo z vinsko kletjo Puhani
- Izletniško turistično kmetijo Kozelinovi
- Ekološko turistično kmetijo z nastanitvijo Čebelj Gradič
- Turistično kmetijo z nastanitvijo Flisar

V analizo smo želeli uvrstiti različne tipe turističnih kmetij (turistična kmetija z nastanitvijo, izletniška turistična kmetija, ekološka turistična kmetija, turistična kmetija z vinsko kletjo), da bi dobili čim celovitejši vpogled v življenje in delo pomurskih ljudi, ki se ukvarjajo s turistično dejavnostjo na kmetiji.

Analize oz. intervjuje z lastniki turističnih kmetij smo opravili v letih 2012 in 2013.

Za analizo kmetovanja na izbranih turističnih kmetijah na območju Pomurja smo pridobili informacije in podatke o zgodovini domačij, o načinu kmetovanja, o prilagoditvi kmetovanja in o možnostih nadaljnjega razvoja teh kmetij. Podatke smo zbrali iz zapisov in razpoložljivih podatkov na kmetiji, z opazovanjem ter ogledi kmetij in na osnovi razgovorov (intervjujev) z gospodarji ter ostalimi člani družine, ki živijo na turističnih kmetijah.

Pri razgovorih smo si pomagali z vprašalnikom (v prilogi), ki je sestavljen iz osmih okvirnih vprašanj, ki se nanašajo na življenje in delo na izbranih kmetijah. Vprašalnik ni bil do

potankosti izdelan in vprašanja niso podrobna, temveč so zgolj vodilo za lažje komuniciranje z lastniki turističnih kmetij in ostalimi člani družine.

Slika 26: Lega izbranih TK na zemljevidu Pomurja

4 REZULTATI

4.1 PREDSTAVITEV REGIJE POMURJE

Pomurje je novodobno ime za naravno in gospodarsko zaokroženo pokrajino na slovenskem severovzhodu ob reki Muri. Tu sega Republika Slovenija najgloblje v srednjo Evropo. Vodna moč Mure se v Pomurju precej zmanjša, tu preide v ravninsko reko, oblikuje okljuke in eno največjih slovenskih ravnin. Obodni del Panonske kotline označujejo nizki zaobljeni griči, ki se proti severovzhodu polagoma izklinijo. Na stičišču celinskih, alpskih in morskih vremenskih dogajanj se ustvarja pomirjevalna in ugodna mikroklima: zgodnje pomladi in pozne sončne jeseni omogočajo rast vseh srednje-evropskih kultur, tudi klimatsko izbirčne vinske trte, v zdraviliščih in kopališčih pa dolge sezonske zamike (Sever, 1993).

Poleg morja in alpskih jezer je Pomurje tretje in najmlajše izrazito turistično območje Slovenije. Redke dežele premorejo toliko slatin in vročih mineralnih vrelcev, kot jih je na tem koščku slovenskega ozemlja. Pravcato »deželo zdravja« sestavljajo Zdravilišče Radenci s 110-letno zdraviliško tradicijo in z edinstveno pestrostjo naravnih zdravilnih sredstev. Moravske Toplice in Terme Lendava s hiper-termalno vodo so se uveljavile v zadnjih desetletjih. Bogato zdraviliško ponudbo dopolnjujejo termalna kopališča Banovci, Petišovci in Bioterme Mala Nedelja v Slovenskih goricah ter kopališče v soboškem hotelu Diana. Zdravilna vroča voda, čisto in mirno okolje ter pomirjevalna mikroklima omogočajo rekreacijo in zdravljenje vse leto (Sever, 1993).

Pomurje ima subpanonsko podnebje z večjimi temperaturnimi nihanji med poletjem in zimo, padavin je razmeroma malo in so pogostejše v vegetacijski dobi. Pomurje ima najmanj padavin na Slovenskem. Letna količina se zmanjšuje od JZ proti SV: pri Jeruzalemu namerijo v povprečju okrog 1000 mm na leto, v Gornji Radgoni 900 mm, v Murski Soboti 820 mm in Lendavi pod 800 mm. Dve tretjini moče je v topli polovici leta, največji povprečki so v času prehodov nevihtnih front v juniju in avgustu, vendar mesečne količine padavin redkokateri mesec presežejo 100 mm. Prijetni sončni jesenski meseci ugodno vplivajo na zorenje sadja in grozdja ter podaljšujejo sezono kopanja v poletnih kopališčih in zdraviliščih (Sever, 1993).

Do leta 2011 je bilo na območju Pomurja registriranih 61 turističnih kmetij, v letu 2011 pa še dodatnih 5 kmetij, kar predstavlja 66 kmetij ali 36 % vseh kmetij, ki se ukvarjajo z dopolnilno dejavnostjo (Kapun in sod., 2012).

Preglednica 2: Vrsta dopolnilnih dejavnosti na kmetijah na območju Pomurja (Kapun in sod., 2012)

VRSTA DOPOLNILNE DEJAVNOSTI	Število kmetij do leta 2010	Število kmetij v letu 2011	Skupaj	Delež v %
TURISTIČNE KMETIJE	61	5	66	36
PEKA KRUHA IN PECIVA	19	6	25	14
PREDELAVA SADJA IN ZELENJAVE	14	2	16	9
KLAVNICE IN PREDELAVA MESA	9	1	10	6
SONČNE ELEKTRARNE	13	13	26	14
OSTALO	18	20	38	21
SKUPAJ	134	47	181	100

4.1.1 Izletniška turistična kmetija – vinska klet Puhan

Kmetija Puhan se nahaja na dveh lokacijah. V Černelavcih, v bližini Murske Sobote imajo kmetijo, kjer se ukvarjajo s poljedelsko proizvodnjo in živinorejo. Na drugi lokaciji v Bogojini pa se ukvarjajo z vinogradništvom in kletarstvom, ter z dopolnilno turistično dejavnostjo. Tu prodajajo svoje proizvode. Cilj turistične kmetije je prodaja doma pridelanih proizvodov in tega se zavedajo tudi gostje, ki pridejo na turistično kmetijo Puhan.

Kot lastnik kmetije je prijavljena ga. Puhan Olga, po izobrazbi kmetijski tehnik, na kmetiji pa pomaga še mož Jože, po izobrazbi diplomirani inženir zootehnik, ki je zaposlen na Kmetijsko gozdarskem zavodu Murska Sobota. V veliko pomoč na kmetiji sta tudi hčerki Barbara, ki je uspešno diplomirala na Fakulteti za kmetijstvo in biosistemske vede v Mariboru, smer agrarna ekonomika, ter hčerka Katarina, dijakinja Srednje tehnične šole za gostinstvo in turizem v Radencih.

Na lokaciji v Černelavcih sta glavni dejavnosti poljedelstvo in živinoreja. Kmetija ima 12 hektarjev njivskih površin, ki so vključene v integrirano pridelavo, kar pomeni gospodarjenje v sožitju z naravo. To je način trajnostnega kmetovanja, ki upošteva kmetijo kot celosten in

enovit sistem, v smislu tla - rastline - živali - človek ter skrbi za ravnovesje vseh ključnih elementov ter kroženje rastlinskih hranil. Pridelki so zelo kakovostni in hrana zdrava.

Na kmetiji pridelujejo predvsem pšenico, koruzo in ječmen. Vsa hrana za prehrano prašičev se tako pridelava doma in polovica poljedelske proizvodnje gre za prehrano prašičev. Pri podjetju Panvita v Lipovcih kupijo edino beljakovinski koncentrat, da se obrok izravna glede hranilnega razmerja. Krmni obrok za prašiče jim izdelava kmetijsko svetovalna služba Murska Sobota, ki jim izdelava tudi gnojilni načrt. Kot tržni višek se pojavljajo pšenica, koruza in ječmen, kar prodajo, saj se v tolikšni količini kot se pridelajo, ne porabijo za prehrano prašičev. Pri pšenici okrog 20 % tržnega viška porabijo za moko, ki jo potrebujejo za peko kruha, vrtanika, posolank - lokalni sladici in prekmurske gibanice. Tržni viški se prodajo preko kmetijske zadruge, saj uspešno sodelujejo s kar nekaj zadrugami.

Na kmetiji imajo tudi živinorejsko proizvodnjo in sicer imajo 6 plemenskih svinj. Vsaka plemenska svinja prasi dvakrat letno, kar pomeni letno prirejo ca. 120 prašičev (v turnusu je to v povprečju 60 prašičev pitancev). Pasemska sestava prašičev je linija 12 (produkt križanja med svinjo pasme slovenska landrace in merjasci pasme slovenska velika bela) kot materna linija, kot terminalna pasma pa se uporabljajo mesne pasme (nemška landrace, slovenska landrace, Hampshire ali križanci teh dveh pasem s pietrainom). Čistega pietraina se kmetija izogiba, saj pasma pietrain ni primeren za proizvodnjo prekmurske šunke, ker ima preveč belega mesa. Gospodarju se zdi zelo pomembno, da živali v preteklosti niso imele nobenih večjih bolezni.

Na kmetiji imajo tudi klavnico, tako da se vsi prašiči zakoljejo doma, v prisotnosti veterinarskega inšpektorja. Vsa predelava mesa je prav tako kontrolirana s strani veterinarskega inšpektorja.

Kot dopolnilna dejavnost je na kmetiji še priprava suhomesnatih izdelkov, ki jih Puhanovi ponujajo na turistični kmetiji v Bogojini.

Na drugi lokaciji v Bogojini pa so osnovne dejavnosti na kmetiji vinogradništvo, kletarstvo ter dopolnilna turistična dejavnost. Kmetija se nahaja na nadmorski višini 186 metrov.

Slika 27: Turistična kmetija Puhan (Izletniška kmetija Puhan, 2012)

Ob prevzemu kmetije se je Olga Puhan odločila za bivanje v Bogojini, kjer je vinska klet. Začeli so ponujati domače proizvode, hrano in vina. Ko je kmetija začela z dopolnilno turistično dejavnostjo, je imela prostora za 30 sedežev. Ker pa je bilo povpraševanje po tej dejavnosti vsako leto večje, so že naslednje leto morali dograditi dodaten prostor, tako da je sedaj na turistični kmetiji Puhan prostora za približno 50 do 60 gostov. Kmetija se je odločila za to investicijo leta 1997 in zaradi določenih finančnih težav so potekla 4 leta do odprtja kmetije, ki so jo odprli leta 2001. Kredit je bil zelo neugoden in ga je kmetija zaradi visokih obresti predčasno vrnila. Za ta dodaten prostor pa so bila leta 2003 že na voljo evropska sredstva in tako je investicija hitreje stekla kot na začetku.

Puhanovi imajo 2 hektarja vinogradov (približno 9.000 trsov), zasajena s sortami chardonnay, sivi pinot, renski rizling, kerner, traminec, sauvignon in laški rizling. Vso vino prešajo po sortah ločeno, saj se približno 50 % vina stekleniči v buteljke in porabi kot sortno vino. Ostalo grozdje sprešajo in porabijo kot zvrst.

Slika 28: Vinska klet pri Puhanovih (Izletniška kmetija Puhan, 2012)

Klet je bila leta 1994 izbrana za najlepšo vinsko klet v Prekmurju. Ena od zanimivosti v obokani vinski kleti so tudi umetniške stvaritve lastnika in njegovih slikarskih kolegov.

Vina, ki jih prideluje družina Puhan in jih neguje gospodar Jože (je član Evropskega reda vitezov vina), so se že pred dobrim desetletjem, ko so si prekmurska vina šele začela utirati pot med vrhunska vina, dobivala visoke ocene na ocenjevanju na radgonskem sejmu.

Z novejšimi sortami zasajene površine so v zadnjih letih povečali, v velbani kleti pa ob lesenih sodih uredili prijeten prostor za pokušnjo odličnih vin rednih in poznih trgatev.

Osnova kulinarčne ponudbe Puhanovih je zdrava in pestra hrana tradicionalne prekmurske kmečke kuhinje. Opiranje na prekmursko kuhinjo seveda pomeni, da v prvi vrsti ponujajo bograč, domači narezek s prekmursko šunko, prekajeno vratovino, domače klobase s hrenom, ajdovo kašo, domačo tlačenko z bučnim oljem, ter razne druge suhomesnate dobrote s kmetije, obogatene z različnimi doma pripravljenimi namazi. Posebno presenečenje so tudi *dödoli* (to so žganci iz krompirja in ostre pšenične moke z zabelo), ki veljajo za eno od posebnosti prekmurske kuhinje. Goste presenetijo tudi z dišečim pečenim krompirjem iz kmečke peči, ki ga dopolnijo z ocvirki, maslom ali zaseko. Kraljici sladice sta *posolanka* in *prekmurska gibanica*, lepo pa zadiši tudi kruh iz peči. V zimskem času so vedno tudi zelo

aktualne prekmurske koline s krvavicami in bujto repo. Na kmetiji imajo tudi lastno pridelavo zelenjave, saj imajo urejen velik vrt, kar zelo zanima goste, ki lahko na lastne oči vidijo kaj bodo slastnega dobili na krožnik. Tako kuhinja v poletni sezoni ponuja jedi iz domačega vrta kot so beluši, nadevana paprika, bučke na različne načine, ter zelenjavo in zelišča iz te pokrajine.

Slika 29: Posolanka – kraljica med Prekmurskimi pogačami

Kmetija je odlično izhodišče za obisk Termalnih toplic v Moravcih, Tropskega vrta v Dobrovniku, lončarjev in prekmurske vasi v Filovcih, energetske točke pri kapelici Sv. Vida v neposredni bližini Bukovniškega jezera, Otoka ljubezni v Ižakovcih, ter drugih znamenitosti, ki jih v Prekmurju ne manjka.

Gostje kmetije so pogosto obiskovalci Bogojinske cerkve, saj znamenita Plečnikova cerkev v Bogojini sodi med ene od najlepših cerkva v Sloveniji. Tako se določene skupine odločajo, da jih gospodar počaka pri cerkvi, jim tam Plečnikovo cerkev tudi predstavi in nato peš nadaljujejo pot proti kmetiji, ki je oddaljena od cerkve le 300 metrov.

Slika 30: Cerkev v Bogojini (Plečnikova cerkev ..., 2012)

V neposredni bližini (5 km) se nahaja zdravilišče Moravske Toplice in pomemben del gostov, ki tam letujejo, pride na kmetijo. Tretja skupina so domači gostje. Na kmetiji imajo organizirane razne skupine, ki imajo oziroma slavijo različna praznovanja, kot so rojstni dnevi, birme in krsti. 40 % gostov prihaja v poletnem času, ostali pa v drugih letnih obdobjih. Precej gostov prihaja na kosila z avtobusi. Po kosilu imajo možnost vinske degustacije v vinski kleti, ki se nahaja pod lokalom. Gospodar predstavi tudi vina prekmurskega vinogradništva, ki ima staro tradicijo. Gospodar opiše tudi bogato zgodovino kraja, saj je Bogojina v pisnih virih omenjena že v letu 1208.

Veliko gostov je tujih državljanov. Razlog je bližina Moravskih Toplic. Največ je Avstrijcev, ostalo pa so gostje iz sosednje Madžarske, Hrvaške, nekaj malega pa je tudi Francozov, Čehov in Poljakov.

Velikokrat pa imajo podjetja na kmetiji organizirane razne učne delavnice. Puhanovi jim ob tem ponudijo razna peciva, sokove, nato pa še seveda kosilo in vina.

Na kmetiji imajo lepo urejeno tudi otroško igrišče za najmlajše goste. V bližnji okolici pa je tudi še kar nekaj zanimivih aktivnosti kot so golf, lov, ribolov, kolesarjenje, kopanje v odprtem in pokritem bazenu.

Cilj turistične kmetije Puhan je, da ohrani ponudbo hrane značilne za prekmursko regijo, saj je to glavna hrana, ki jo poskušajo gosti. Prednost kmetije je pot domače hrane iz njive oziroma hleva na krožnik, kar pa seveda zahteva veliko znanja članov družine. Puhanovi iščejo strokovno pomoč predvsem pri pripravi suhomesnatih izdelkov. Člani družine se zavedajo, da je za uspešno vodenje turistične kmetije potrebno stalno dopolnjevanje znanja, zato se redno udeležujejo raznih koristnih seminarjev, kjer svoje bogato znanje tudi nadgradijo in dopolnijo. V današnjem času pa koristijo tudi veliko dobrih revij o kulinariki, vse več pa je tudi dobrih oddaj na televiziji.

4.1.2 Izletniška turistična kmetija Kozelinovi

Turistična kmetija Kozelinovi se nahaja v Krajinskem parku Goričko, blizu tromeje Avstrije, Madžarske in Slovenije. Nahaja se v vasi Gerlinci, na nadmorski višini 300 m. Kozelinovi je domač vzdevek, pišejo se Gomboc.

Turistična kmetija Kozelinovi spada med izletniške kmetije. V lokalu imajo prostora za 60 sedežev. Do Kozelinovih lahko pridete peš po gozdni učni poti *Fuks graba*, z avtomobilom ali z avtobusom.

Nosilec dopolnilne dejavnosti na kmetiji je gospodar Anton Gomboc. V zelo veliko pomoč mu je žena Lidija. Na kmetiji pa pomagata tudi dve hčerki in upokojenka (stara mama). Izobrazba članov družine je: srednješolska izobrazba (Anton in Lidija), ena hčerka ima VI. stopnjo izobrazbe, druga hčerka pa je študentka. Vsi v družini zelo dobro sodelujejo in si med seboj pomagajo. V vinogradu največ dela opravita Anton in Lidija, v kleti večino dela opravi Anton, v mesno-predelovalnem obratu pa Lidija. Na kmetiji pa si delo razdelijo približno enako vsi štirje, razen ome, ki je že starejša.

Začetki kmetije Kozelinovi segajo nekaj več kot 10 let nazaj, natančneje v leto 2001. Pobudo za ukvarjanje s turizmom na kmetiji je Gombocovim dal gospod Jože Toplak, ki je v neposredni bližini poskrbel za ureditev gozdne učne poti *Fuks graba*. Menil je, da so Kozelinovi, ki mejijo na omenjeno pot, na zelo primerni točki in bi se pri njih gotovo ustavljali gozdni pohodniki. Glede na to, da je žena Lidija takrat ostala brez službe in torej

predvsem zaradi bližine *Fuks grabe*, ki je privabila veliko turistov, so se odločili za izletniško kmetijo. Takrat so imeli na voljo dve možnosti. Prva je bila, da bi povečali in razširili hlev in se tako bolj intenzivno podali v živinorejo. Druga možnost pa je bila turistična kmetija. Ker so imeli samo 12 ha obdelovalnih površin, kar je premalo za zadovoljiv dohodek, da bi na ta način lahko preživel, so se odločili za drugo varianto – za izletniško turistično kmetijo.

Osnovna dejavnost v samih začetkih preusmeritve kmetije, je bila poljedelstvo. Imeli so 12 ha zemlje. Gospa Lidija pravi, da so bili začetki zelo težki, saj človek ne ve natančno v kaj se spušča. S tem je mislila predvsem na delo z gosti, ki je nemalokrat zelo zahtevno. Edino kar so imeli na začetku, je bila gorička gostoljubnost. Vse drugo, kot je strežba, delo v kuhinji, računovodstvo, pa so se morali naučiti. Gospodar Anton pravi, da gredo leta hitro in počasi ugotavljaš, da se je v tem »poslu« potrebno vedno učiti, izobraževati in razvijati. To vidiš predvsem po tem, da se stalni gostje vedno vračajo in ti kot gostitelj želiš gostu vedno nuditi le najboljše.

Kozelinovi so bili prvi vinogradniki in sadjarji v Gerlincih. Izkušnje iz Avstrije so prenesli v domači kraj. Imeli so trsničarstvo in drevesnico za sadno drevje.

Slika 31: Notranjost turistične kmetije Kozelinovi (Izletniška kmetija Kozelinovi, 2012)

Osnovna dejavnost Kozelinovih je vinogradništvo. Ukvarjajo pa se tudi s prašičerejo in poljedelstvom. Vsega skupaj imajo 15 ha zemlje, nekaj obdelovalnih površin pa imajo tudi v najemu. Vinograda je 2,20 ha. Obdelujejo 10 ha njiv, v lasti pa imajo tudi 4 ha gozda. Kmetujejo na integriran način.

Kozelinovi obdelujejo 10 ha njiv na katerih pridelajo največ koruze in pšenice. Pridelujejo pa tudi tritikalo, oljno ogrščico in buče. Vse te kulture večinoma porabijo doma. Pšenico porabijo za moko in za peko kruha. Bučno seme predelajo in prodajajo bučno olje. Tritikalo porabijo kot krmo za živino. Oljno ogrščico pa prodajo preko zadruga. Gombocovi imajo tudi svojo zelenjavo, ki jo pridelajo toliko, da jo v času sezone lahko ponudijo gostom na krožniku.

Kozelinovi obdelujejo tudi 2,20 ha velik vinograd. Imajo približno 10.000 trsov. Ena od glavnih značilnosti po kateri so prepoznavni je avtohtona domača vinska sorta »gerlinčan«. Grozdje je drobno, nabito in je zeleno-rumene barve. Gombocovi v svojem vinogradu gojijo tudi laški rizling, chardonnay, sauvignon, modro frankinjo, kerner.

Od leta 2003 dalje imajo na kmetiji samo še prašiče. Pred tem pa so imeli poleg prašičev tudi krave molznice in bike. Predvsem zaradi pomanjkanja delovne sile in zaradi tega, ker krave zahtevajo veliko časa, so rejo krav opustili. Prašičev imajo 25 do 30 v turnusu. Kupujejo jih od okoliških kmetov in sicer kupujejo majhne pujske težke 25 kg. Prašiče imajo samo za lastne potrebe. Na kmetiji imajo mesno-predelovalni obrat z dovoljenjem klanja.

Krmni obrok za prašiče je sestavljen predvsem iz doma pridelane krme (koruza, ječmen, pšenica). Dokupijo beljakovinsko komponento - sojo, ki jo vključujejo v krmni obrok. Za majhne pujske kupijo tudi vitaminski dodatek, ki ga uporabljajo na začetku pitja, kasneje pa nič več. Mineralno-vitaminske dodatke kupujejo preko kmetijske zadruga. Živali v preteklosti niso imele nobenih bolezni.

Za gnojenje njivskih površin uporabljajo gnojnico in mineralna gnojila, ki jih dokupijo. Gnojilni načrt jim izdela svetovalec Kmetijsko svetovalne službe pri KGZ Murska Sobota. Vsako leto pa dajejo zemljo tudi v analizo.

V bližini izletniške turistične kmetije se nahaja 7 m visok razgledni stolp s prelepim pogledom na bližnjo in daljno okolico (Boč, Donačka gora, Mariborsko Pohorje, ...). Izletniška turistična kmetija Kozelinovi ponuja prave goričke narezke, klobase, tlačenko z bučnim oljem, salame, doma pečen kruh iz krušne peči, ocvirkove pogače, sirove in jabolčne štruklje. Izdelujejo tudi domačo pašteto in zaseko, za največje sladokusce pa je na voljo tudi prekmurska gibanica in *posolanka*. Najmlajši in pa seveda tudi ostali gostje pa lahko poskusijo tudi jabolčni in grozdni sok. Po dogovoru pa skuhamo tudi bograč. Poleti strežejo tudi pri mizah pod brajdami. Po želji pa Gombocovi organizirajo tudi piknike. Za goste so Gombocovi na voljo ob vikendih (petek, sobota in nedelja), ter med tednom po predhodni najavi.

Na turistični kmetiji imajo zelo dobro organizirana parkirna mesta za goste, lepo pa imajo urejeno tudi igrišče za otroke. Izletniška kmetija Kozelinovi spada med invalidom prijazne turistične kmetije, urejeno pa imajo tudi dovoljenje za domače živali.

Slika 32: Zunanost izletniške kmetije Kozelinovi (Izletniška kmetija Kozelinovi, 2012)

4.1.3 Ekološka turistična kmetija Čebelji Gradič

Turistična kmetija Čebelji Gradič spada med ekološke čebelarske kmetije in je znana kot dom odličnih čebelarjev. Nahaja se v vasi Serdica v občini Rogaševci, na nadmorski višini 415 m, ob vinski turistični cesti Goričko, v Tri-deželnem krajinskem parku, na mirnem in samotnem kraju, ki se razprostira na griču nad vasjo.

Gospodar družine je gospod Herman Kisilak, v veliko pomoč so mu tudi žena in dva sinova. Izobrazba članov družine je: srednješolska (gospodar in žena), sinova pa imata univerzitetno izobrazbo (ekonomija in medicina). Delo na kmetiji si porazdelijo, polovico vsega dela opravi gospodar Herman, ostali trije člani pa opravijo drugo polovico del na kmetiji.

Osnovna dejavnost na kmetiji je čebelarstvo. Velikost kmetije je 2,5 ha. Število sedežev je 40. Kakovost storitev turistične kmetije je označena z tremi jabolki.

Slika 33: Turistična kmetija Čebelji Gradič (Čebelarska ekološka ..., 2012)

S čebelarstvom se ukvarjajo že preko 40 let, saj je bil čebelar že stari oče, s turizmom pa so začeli leta 2002. S turistično dejavnostjo so se začeli ukvarjati predvsem zaradi pomanjkanja turističnih zmogljivosti na Goričkem. Pred nekaj več kot 10 leti je bila obnovljena stara kmečka hiša, prenovljena za potrebe čebelarstva in turizma. Ta obnova kmečke hiše je trajala približno 2 leti. Ko so pred 12 leti začeli s turistično dejavnostjo, so imeli na kmetiji poleg čebel tudi nekaj malega kuncev.

Turistična kmetija Čebelji Gradič ima predvsem tri posebnosti:

- Čebelarška turistična kmetija (večino vsega kar sadijo in sejejo je za čebelice)
- Ekološka turistična kmetija (certifikat že več kot 9 let)
- Otrokom in družinam prijazna turistična kmetija (kunci, ptice, ovce, poniji, osli, naravoslovni dnevi,...)

Kisilakovi imajo v lasti tudi sadovnjak, nekaj je tudi vinograda – avtohtone sorte. Imajo tudi vrt in v kolobarju medovite poljščine.

Tržni višek je samo med, vse ostalo kar pridelajo na kmetiji gre za potrebe lastne družine. Na čebelarški kmetiji Čebelji Gradič so se že pred leti odločili za sonaraven način čebelarjenja oziroma ekološki način čebelarjenja. Ekološko čebelarjenje je način, ko se prisluhne naravnim željam in nagnjenjem čebel ter načinu kako so čebele preživele tisočletje v naravi.

Za kakovost medu je zelo pomembno kje čebele nabirajo nektar za med, kar je tudi eden izmed kriterijev za pridobitev certifikata BIO. Povsem razumljivo je, da lahko čebele naredijo kakovosten med le iz nektarja, ki ni onesnažen, tega pa najdejo le v neoporečni naravi. Na kmetiji ima 60 do 80 panjev čebel.

Na kmetiji pridelujejo štiri vrste medu:

- Cvetlični med: je prva vrsta medu, ki ga točijo Kisilakovi. V tem medu se najde vso bogastvo narave, saj spomladi cveti najrazličnejše sadno drevje, cvetlice, regrat itd., kar se vse odraža v medu, v njegovem okusu in lastnostih. To je tudi razlog, da ga poimenujemo cvetlični med, saj ne prevladujejo lastnosti posamezne cvetlice ali sadnega drevja. Za ta med pravijo, da krepi srce in ožilje. Območje kjer nabirajo čebele ta med ne pozna intenzivnega kmetijstva.
- Akacijev med: je blagega (milega) okusa), pomirja in blaži utrujenost in ga zato nekateri imenujejo tudi damski med. Ta med je slamnato rumene barve. Ker je blagega vonja in arome, je odlično sladilo za čaj, kavo, kosmiče, pijače ter pripravo sladoleda. Za akacijev med imajo Kisilakovi tudi certifikat.

- Kostanj - Lipov med: glede na to, da je na tem območju veliko kostanjev in lip, ki istočasno cvetijo, je pridelava kostanj-lipovega medu za to območje posebnost. V tem medu so združene lastnosti obeh dreves. Kostanj daje medu močan in malce grenak okus ter temno barvo. Lipa pa ta okus oblaži in dodaja svoje zdravilne lastnosti. Lipovemu medu pripisujejo, da krepi organizem in pomaga pri premagovanju prehladov. Kostanjev med pa je prava zakladnica izredno redkih snovi. Za kostanj - lipov med imajo Kisilakovi certifikat.
- Kremni med: je hišna specialiteta Kisilakovih. Izdelajo ga iz cvetličnega medu s posebnim postopkom mešanja. S postopkom mešanja se razbijejo kristali v medu in med postane bele barve in je "mazen" kot kak drug namaz (pašteta, nuttela ...). Zelo radi ga imajo otroci in predvsem njihove mamice, saj pri tem medu nič ne curlja in ne kaplja. Zelo pomembno je, da samemu medu ni nič dodano ali odvzeto!

Obiskovalci in gostje kmetije imajo na tej kmetiji možnost spoznati skrivnosti iz bogate družinske čebelarске tradicije. Gostitelji vam bodo z veseljem odprli čebelji panj in vam predstavili življenje čebelje družine v njem, ter vas povabili k degustaciji medenih dobrot. Posameznikom in organiziranim skupinam nudijo ogleda, kjer vam razkrijejo čudovit svet čebel. Prav tako boste spoznali njihove »hišne ljubljence«, kot sta ovci Maja in Kasandra, oslica Moja ter ponija Poldija. Imajo pa tudi kokoši in kunce.

Za vse tiste, ki si želite počitka v neokrnjeni naravi, stran od prenatrpanih turističnih središč, vas Čebelji Gradič vabi, da preživite nekaj dni v njihovih sodobno opremljenih apartmajih s 4 zvezdicami. Na voljo so vam štirje apartmaji za 2 do 4 osebe. Lega apartmajev omogoča številne izlete, tudi v sosednjo Avstrijo in na Madžarsko, ter je pravi raj za kolesarje. V bližini se nahaja tudi več term in kopališč na prostem (Terme 3000 Moravske Toplice, Terme v Avstriji itd.).

Za najmlajše goste imajo pripravljeni dve igralni sobi z namiznim tenisom, namiznim nogometom, pikadom, ter otroško igrišče s toboganom, peskovnikom, gugalnicami in plezali.

Na turistični kmetiji organizirajo tudi razne doživljajske ogleda, ki vključujejo:

- Dobrodošlico z medenim likerjem
- Predstavitev domačije in ekološkega čebelarjenja
- Odprtje panja in ogled čebelje družine v živo
- Degustacijo njihovih vrst ekološkega medu
- Ogled dveh etnoloških zbirk in 100-letnega čebelnjaka

Na turistični kmetiji prevladujejo domači gostje – 60 %, tujih gostov je 40 %. Večinoma so to Nemci, Avstrijci, Nizozemci, Francozi, Belgijci. Večina gostov prihaja v poletnem – počitniškem času, zato je takrat zasedenost apartmajev največja. Takrat organizirajo na kmetiji tudi naravoslovne dneve za otroke in šole v naravi. Veliko je tudi organiziranih skupin, ki jih zanima samo čebelarjenje in zaradi tega pridejo na obisk.

Kisilakovi so člani Združenja turističnih kmetij Slovenije in člani čebelarske zveze Slovenije. Niso pa člani kmetijske zadruge na njihovem območju.

4.1.4 Turistična kmetija z nastanitvijo Flisar

Turistično kmetijo Flisar, ki se ponaša s prekrasnim balkonskim cvetjem, najdemo na gričku, med vinogradi, ob vinsko turistični cesti Goričko, v vasi Moravske Toplice. Nahaja se na nadmorski višini 310 metrov.

Osnovne dejavnosti kmetije so že vrsto let: vinogradništvo, prašičereja in poljedelstvo. S sadjarstvom se več ne ukvarjajo.

Nosilec dopolnilne dejavnosti na kmetiji je gospodinja Gabrijela Marija Lukač, ki je tudi predstavnica Združenja turističnih kmetij za območje Pomurja. Pri opravilih na kmetiji sodeluje cela družina. Gospodinji Gabrijeli tako pomagajo gospodar Franc, sin Francek in hčerka Melani, brat Sandi Štefan (pomaga pri vinogradništvu), babica Emilija (skrbi za rejo prašičev in peče odličen domač kruh) in mama Milena (pomaga pri urejanju okolice).

Turistična kmetija Flisar ima najdaljšo tradicijo v Prekmurju in je bila kot prvi tovrstni objekt v Prekmurju, odprta že v letu 1975. Osnovne dejavnosti v samih začetnih letih delovanja kmetije so bile vinogradništvo, poljedelstvo, prašičereja in tudi sadjarstvo. Po očetovi smrti leta 2001, je gospodinja Gabrijela prevzela vse vaje kmetije v svoje roke.

Slika 34: Turistična kmetija Flisar (Turistična kmetija ..., 2012)

Obdelujejo 8 hektarjev kmetijskih površin, od tega je 1 hektar vinograda, 6 hektarjev njivskih površin, imajo pa tudi 1 hektar gozda.

V samem začetnem obdobju kmetije, med leti 1975 in 1980 so imeli okrog 40 prašičev, imeli pa so tudi nekaj krav (4 do 5 glav). Krav že nekaj časa več nimajo, prašičev pa imajo tudi dosti manj, saj imajo trenutno samo dva, predvsem za lastne potrebe družine. Prašiče kupujejo na sosednjih kmetijah.

Na polju pridelujejo največ pšenice (2-3 ha), koruze (2-3 ha), nekaj malega je tudi krompirja (30 arov). V preteklosti je bilo tako, da so imeli na poljih vsega po malo, zdaj pa je pridelava povezana s potrebami na kmetiji (večinoma za hrano prašičev). Pšenico uporabljajo za peko kruha (moka). V krmni obrok za prašiče poleg lastnih žit dodajajo razne krmne mešanice (PU starter, PU grover,..). Lani in letos so krmili tudi z že narejenimi koncentraty (SUPER), ker svinje niso bile ješče. Krmne dodatke kupujejo preko kmetijske zadruge, drugače pa niso

vključeni v nobeno zadrugo. Preko zadruge tudi ničesar ne prodajajo, ampak vse kar pridelajo, porabijo doma. Klavnice na kmetiji nimajo. Samo predelavo imajo doma (projekt Evropska sredstva), v zakol pa vozijo prašiče v klavnico v Gornjo Radgono. V preteklosti živali niso imele posebnih zdravstvenih težav.

Flisarjevi gnojijo njivske površine s hlevskim gnojem. Prašičji gnoj imajo sami, govejega pa dokupijo. Gnojilnega načrta nimajo. V letošnjem letu bodo po žetvi dali zemljo v analizo, da bodo ugotovili bilanco s hranili.

Gospodinja pravi, da je njihov način kmetovanja nekje med konvencionalnim in integriranim. V prihodnje se vidijo še bolj v integriranem kmetovanju in bodo k temu načinu tudi stremeli.

V preteklosti so se ukvarjali tudi s sadjarstvom, predvsem stari oče je imel veliko veselja do dela v sadovnjaku, kjer so gojili hruške, slive, breskve, črešnje in tudi jagode. V preteklosti so večino tega sadja vozili Flisarjevi prodajat na tržnico. Sadovnjak so imeli do leta 2005, potem pa so to dejavnost opustili, predvsem zaradi pomanjkanja delovne sile.

Turistična kmetija Flisar spada med nastanitvene turistične kmetije. Kakovost storitev določata 2 jabolki. Na voljo imajo 10 sob za skupno 22 gostov. V vseh sobah so kopalnice z WC, umivalnikom ter tušem ali kopalno kadjo. Nekaj sob ima krasen pogled na vinograd. V sobah nimajo televizij, za vse tiste goste, ki pa brez TV sprejemnikov ne morejo, je poskrbljeno v posebnem skupnem prostoru. Sama hiša Flisarjevih je zgrajena v modernem slogu. En del hiše je namenjen potrebam turizma, drugi del pa je stanovanjski del za domače. Gospodarska poslopja (klet, hlev, drvarnica) ležijo v neposredni bližini hiše. Poleti krasi okna in balkone obilica cvetja, pa tudi vsa okolica kmetije je vedno lepo urejena s cvetjem in okrasnimi grmi. V restavraciji je 56 sedežev. Urejeno imajo tudi zunanjo teraso. Zelo dobro imajo urejeno tudi parkirišče, na turistično kmetijo je možen dostop tudi z avtobusom.

Posebna prednost turistične kmetije Flisar je prav gotovo kulinarika. Značilna je ponudba izključno domače prekmurske hrane in doma pridelanih vin.

Gostitelji razvajajo goste s pravim domačim bogračem, odlično domačo šunko, bujto repo, ocvirkovim namazom, zeljem, žganci, suhomesnatimi izdelki, gobovo juho, sveže pečenim domačim kruhom, domačo zelenjavo, marmelado, domačimi sokovi. Prava posebnost je sigurno prekmurska gibanica, ki jo odlično pripravi gospodinja Gabrijela. Pri Flisarjevih bodo poskrbeli tudi, da vegetarijanci od mize ne bodo odšli lačni. Ob dobri hrani se prileže tudi žlahtna kapljica in gospodar g. Franc bo z veseljem na mizo prinesel bokal ali dva.

Kot sem že omenil, imajo Flisarjevi v lasti tudi 1 hektar vinograda, kjer pridelujejo naslednje sorte vin: laški rizling, beli pinot, sivi pinot, semling (avstrijska sorta), renski rizling, šipon, zeleni silvanec. Vina ne sortirajo.

Slika 35: Vinograd turistične kmetije Flisar

Po želji se lahko pri Flisarjevih preizkusite tudi v raznih kmečkih opravilih, kot sta ličkanje koruze in trgatev. Gospodinja bo goste z veseljem uvedla tudi v skrivnosti svojih kuharskih mojstrov.

Kmetija je odlično izhodišče za ljubitelje vodnih radosti, saj se v bližini nahaja vrsta znanih termalnih središč: Terme 3000 (v oddaljenosti 4 km), Terme Lendava (20 km), Terme Radenci (28 km), Terme Banovci (26 km). Če ste ljubitelj sakralne umetnosti, potem je priporočljivo, da obiščete cerkev Sv. Nikolaja »Rotunda« v Selu in cerkev v Bogojini, ki je delo slavnega slovenskega arhitekta Jožeta Plečnika. Uživali boste tudi v izletih s kolesi med vinogradi in prostranimi koruznimi polji, v sprehodih med nasadi sončnic in sladkorne pese.

Gostje bodo lahko obiskali tudi zelo znane zdravilne točke ob Bukovniškem jezeru, Mlin na Muri v Veržaju itd.

Gostje kmetije so tako Slovenci, kot tudi tujci iz drugih držav. Prevladujejo predvsem Avstrijci, ki prihajajo v Terme 3000. V poletnih mesecih prihajajo posebne skupine (predvsem iz Gorenjske), ki nabirajo različna zelišča in gobe, ki jih posušijo in iz njih pripravijo različne napitke in jedi.

Bogata tradicija, barvita ponudba okusno pripravljene domače hrane ter značilna gostoljubnost tukajšnjih prebivalcev so jamstvo, da se boste na turistični kmetiji z najdaljšo tradicijo v Pomurju počutili nadvse prijetno in domače.

5 RAZPRAVA IN SKLEPI

5.1 RAZPRAVA

Turizem kot dopolnilna dejavnost na kmetiji lahko omogoči boljšo prihodnost za kar nekaj prebivalcev pomurskega podeželja, saj se s tem povečuje njihova socialna varnost (dodatni vir prihodka na kmetiji). Razvoj vedno večjega števila turističnih kmetij lahko omeji odseljevanje mladih ljudi s podeželja. Mladi so najpomembnejša zagotovitev za ohranitev kmetijstva in z njim povezanih dopolnilnih dejavnosti na tem območju.

Po podatkih poslovnega asistenta Bizi.si je bila na področju turistične dejavnosti na kmetijah v letu 2013 v Sloveniji po prihodkih in dobičku najbolj uspešna Domačija Vodnik Adergas. Na drugem mestu je zabeležena Turistična kmetija Hudičevcevec in na tretjem mestu Turistična kmetija Majerija. Med desetimi najbolj uspešnimi turističnimi kmetijami leta 2013, žal ni nobene kmetije s turistično dejavnostjo iz pomurske regije. Lastniki turističnih kmetij so si enotni v želji po večji podpori lokalnega okolja. Mnogi izmed njih namreč svoje goste privabljajo sami, saj dogodkov, ki bi bili za turiste zanimivi, v regiji ni veliko (Koliko zaslužijo ..., 2014).

Slika 36: Seznam desetih najuspešnejših slovenskih TK v letu 2013 (Koliko zaslužijo ..., 2014)

Od dveh izmed izbranih turističnih kmetij (TK Flisar, TK Kozelinovi) v Pomurju, sem pridobil tudi informacije o procentualnem deležu dohodka, ki jim jih prinašajo posamezne dejavnosti na njihovi kmetiji. Strukturo dohodka na njihovih kmetijah predstavljam v naslednji preglednici. Kot je razvidno iz preglednice 3, je na obeh kmetijah najpomembnejša dejavnost na kmetiji **turistična dejavnost**. Ostale dejavnosti skupaj prinesejo kmetiji Flisar 50 % dohodka in kmetiji Kozelinovi 40 % dohodka. Žal ni bilo možno dobiti vpogleda v strukturo prihodkov na kmetiji od kmetije Puhan in kmetije Čebelji Gradič teh podatkov nisem uspel pridobiti.

Preglednica 3: Primerjava deležev dohodka TK po posameznih dejavnostih

Turistična kmetija	Turistična dejavnost	Vinogradništvo	Poljedelstvo	Živinoreja
KOZELINOVI	60%	20%	10%	10%
FLISAR	50%	30%	15%	5%

5.1.1 Turistična kmetija Puhan

Kmetija Puhan se nahaja na dveh lokacijah. V bližini Murske Sobote, natančneje v Černelavcih, imajo kmetijo, kjer sta glavni dejavnosti poljedelstvo in živinoreja. Na lokaciji v Bogojini pa se ukvarjajo z vinogradništvom, kletarstvom in s turistično dopolnilno dejavnostjo na kmetiji.

Integrirana in do okolja prijazna pridelava je za ozaveščenega gosta zanimiva in privlačna. To lastnost so znali Puhanovi s svojo ponudbo izkoristiti, zato jim gostov ne manjka. Zavidanja vredno je, da je kmetija zmogla vključiti kulturne (cerkev v Bogojini, lončarstvo) znamenitosti in prekmurska zdravilišča v svojo ponudbo. To jim zagotavlja obiske in primerno zasedenost.

Ko je pogovor nanesele na to kako se Puhanovi vidijo v prihodnosti in če načrtujejo kakšne novosti na njihovi kmetiji, je gospodar Jože povedal, da razmišljajo o tem, da bi kmetija morala imeti še lastno prirejo jajc, predvsem za potrebe turistične dejavnosti. Pojavlja se tudi zamisel o tem, da bi na kmetiji imeli lastno prirejo kopunov, če bi se slučajno odločili za lastno rejo perutnine. Z majhnimi stroški bi lahko tudi uredili klavnico za zakol perutnine. Vendar pa g. Puhan pravi, da zaenkrat ostaja glede tega le pri razmišljanju, želja pa seveda obstaja.

Na vprašanje o usmeritvi v ekološko kmetovanje, sem dobil odgovor, da o tej obliki kmetovanja trenutno ne razmišljajo. Če pa bi se že odločili za to vrsto kmetovanja, bi bila po njihovem mnenju najbolj primerna reja perutnine (brojlerjev, kopunov in nesnic) v prosti reji.

Puhanovi načrtujejo, da bi v prihodnje dogradili nekaj apartmajev, da bi gostje lahko na kmetiji tudi prespali. S tem bi bilo zanimanje za obisk njihove turistične kmetije gotovo še večje. Razmišljajo pa tudi, da bi bilo smotrno imeti majhen plastenjak, zaradi tega, da bi imeli svojo zelenjavo na voljo vsaj en mesec prej in en mesec dlje kot jo imajo trenutno.

O zaščiti proti toči zaenkrat ne razmišljajo, saj problem toče na tem območju ni tako pogost. Gospodar pravi, da je bila toča na tem območju v zadnjih 35 letih na srečo samo enkrat.

Skozi pogovor z gospodarjem kmetije in ostalimi člani družine smo ugotovili, da je cilj turistične kmetije Puhan, da ohrani ponudbo okusne domače hrane, ki je značilna za pomursko regijo. Prednost kmetije je tudi kratka pot na kmetiji pridelane hrane od njive oziroma hleva na sam krožnik. Zelo pa tudi veseli dejstvo, da se Puhanovi zavedajo, da je za uspešno vodenje turistične kmetije potrebno stalno izobraževanje in stalno dopolnjevanje znanja.

5.1.2 Turistična kmetija Čebelji Gradič

Turistična kmetija Čebelji Gradič spada med ekološke čebelarske turistične kmetije. Osnovna dejavnost na tej kmetiji je čebelarstvo. S turistično dejavnostjo so se začeli ukvarjati leta 2002, predvsem zaradi pomanjkanja turističnih zmogljivosti na Goričkem. Leta 2002 so obnovili staro kmečko hišo, ki je bila prenovljena za potrebe čebelarstva in turizma.

Pri Kisilakovih so se odločili za ekološko obliko čebelarstva. Temu so podredili tudi način kmetovanja. Z različnimi oblikami demonstracij in promoviranja ekološkega čebelarjenja pritegnejo goste in povečujejo zanimanje javnosti za svoje delo. Vse to pa jim preko povečanega obiska gostov povečuje dohodek.

Gospodar kmetije Herman Kisilak pravi, da čebelarstvo pomeni živeti z naravo, ekološko čebelarjenje pa pomeni biti v območju, kjer je neoporečna narava. Čebelarjenje zahteva nenehno opazovanje narave in čebel. V modernem času kmetovanja je marsikdaj zelo težko za čebele, predvsem zaradi novih kmetijskih tehnik, ki ne gredo v prid čebelarjenju. Na vprašanje o problematiki čebelarjenja v Sloveniji, je g. Kisilak povedal, da vidi probleme predvsem v tem, da veterinarska in čebelarska stroka ne znata dovolj kvalitetno svetovati, prav tako pa se ta stroka ne želi povezati z zahodnimi stanovskimi kolegi, ki imajo stvari glede ekološkega čebelarjenja že dolgo let urejene. Tako se morajo slovenski čebelarji dostikrat zateči in poiskati pomoč tudi v tujini. Sredstva, ki jih ponujajo v Sloveniji so premalo učinkovita in zato prihaja pozimi do velikih izgub dobrih, zdravih čebeljih družin. Gospodar Herman meni, da zakonodaja v Sloveniji ni sposobna slediti Evropski zakonodaji in Evropskim pravilom igre. Tako ekološkimi čebelarjem v Sloveniji ni lahko in zaradi tega je ekoloških čebelarjev pri nas glede na % v Evropskem merilu zelo malo.

Turistična kmetija ima tudi specializirano ponudbo, saj spada med družinam z otroki prijazne turistične kmetije. Ponuja družinske počitnice v pristnem domačem okolju, veliko pozornosti pa namenja animaciji otrok, ponaša pa se tudi z otrokom prijaznim bivalnim okoljem (oprema sob, razna igrala, zdrava prehrana).

Z gospodom Kisilakom sva nekaj besed namenila tudi prihodnosti turistične kmetije. Sam pravi, da o novih investicijah trenutno ne razmišljajo, saj je ekonomska situacija v državi trenutno zelo slaba. Pri njih se pojavlja predvsem problem premajhne zasedenosti. Imajo pa tudi probleme s tekočimi stroški, saj se stroški vsak dan večajo, prav tako pa se vsak dan večja tudi gospodarska kriza. Pri ekološkem čebelarjenju je osrednji problem, ker nimajo zimskega turizma in je vse vezano na tistih nekaj mesecev v poletnem času.

Zavedajo se, da je za to vrsto turistične kmetije – ekološko, pomembno stalno izobraževanje in učenje, zato tudi redno obiskujejo razne seminarje, kjer dogradijo že precej bogato znanje.

5.1.3 Turistična kmetija Flisar

Turistična kmetija Flisar ima najdaljšo tradicijo v Prekmurju in je bila kot prvi tovrstni objekt v Prekmurju, odprta že v letu 1975. Osnovne dejavnosti kmetije Flisar so vinogradništvo, prašičereja in poljedelstvo.

Pomembno za turistično kmetijo Flisar je, da so uspeli v svojo ponudbo vključiti najbolj znana pomurska zdravilišča (Terme 3000 Moravske Toplice, Terme Lendava, Terme Banovci) in razne kulturne znamenitosti (cerkev Sv. Nikolaja »Rotunda« v Selu) ter ostale zanimivosti v Pomurju (zdravilne točke ob Bukovniškem jezeru, Mlin na Muri v Veržaju). Vse to jim zagotavlja soliden obisk in zadovoljivo zasedenost njihovih sob.

Pri Flisarjevih načrtujejo v prihodnosti tudi nekaj novih investicij. Razmišljajo o zaščiti proti toči v vinogradu, saj je toča v zadnjih letih na tem območju kar pogosta in povzroči veliko škode, tako da so prepričani, da bi bila ta investicija zelo smiselna. Razmišljajo tudi o ureditvi okolice kmetije (tlakovanje), posodobili in investirali pa bi tudi v nova otroška igrala, saj trenutno razen gugalnice, peskovnika in majhnega igrišča, turistična kmetija ne nudi posebnih prostorov in naprav namenjenih rekreaciji in igranju najmlajših gostov.

Gospodinja Gabrijela pravi, da se v prihodnje vidijo bolj v vinogradništvu kot v poljedelstvu, predvsem zaradi večjega veselja do dela v vinogradu. Za prihodnost tudi razmišlja, da bi vina sortirali.

O ekološkem kmetovanju v tem trenutku ne razmišljajo, saj ta način kmetovanja zahteva še več časa in posvečanja samemu kmetovanju. Eden od pomembnejših razlogov, ki ga je navedla gospodinja Gabrijela, je pomanjkanje delovne sile. Če pa bi se nekega dne odločili za to vrsto kmetovanja, bi se usmerili v pridelavo raznih zelišč, vrtnin, čajev...

Ga. Gabrijela pravi, da vidi problem, da turistične kmetije v Pomurju in tudi drugod po Sloveniji ponujajo razno dokupljeno hrano in pijačo, kot so pomfrit, gazirane pijače (fanta, sprite, coca cola,...), kar pa po njenem mnenju ni tisto kar bi naj turistične kmetije ponujale in je velika zagovornica pristne, doma pridelane in pripravljene hrane. Problem vidi tudi v

tem, da se veliko nosilcev dopolnilnih dejavnosti na kmetijah ne udeležuje redno seminarjev in predavanj, ki pa so zelo pomembna za uspešnost in napredek turističnih kmetij v Sloveniji.

Skozi pogovor z lastniki kmetije smo ugotovili, da uspešno vodenje turistične kmetije zahteva prilagoditev kmetovanja in to prilagoditev Flisarjevi vidijo predvsem v povečanju delovne sile, ki je potrebna za ekološki način kmetovanja. Zelo pomembno se jim tudi zdi udeleževanje na raznih izobraževanjih in seminarjih. Gospodinja Gabrijela pa ne pozabi omeniti, da je zelo pomembno slediti zakonodaji, ki pa je v Sloveniji zelo zahtevna.

5.1.4 Turistična kmetija Kozelinovi

Turistična kmetija Kozelinovi spada med izletniške kmetije. Osnovna dejavnost je vinogradništvo, ukvarjajo pa se tudi s prašičerejo in poljedelstvom. Kmetujejo na integriran način.

Izletniško turistično kmetijo Kozelinovi obiskujejo tako domači kot tudi tuji gostje. Njihovo razmerje je približno 50 % : 50 %. Največ obiskov ima turistična kmetija spomladi in jeseni, nekaj manj pa poleti. V zimskem času je obisk slab. Gospodarja kmetije pravita, da je obisk zelo odvisen od vremena. Ko je za vikende lepo vreme, je gostov več, kot pa ko je vreme slabo. Torej, lahko rečemo da obisk variira in ni vedno enak. Ga. Lidija in g. Anton pravita, da ima zadnja leta velik vpliv na obisk kmetije tudi recesija, saj se ljudje bolj poredko odločajo za obiske turističnih kmetij. Če pa že gostje pridejo na obisk, pa tudi ne zapravljajo toliko kot so v preteklosti. Gospodarjema se zdi zelo pomembna bližina avstrijske meje, saj so nedaleč stran v Avstriji v kraju Jennersdorf in v kraju Bad Radkersburg terme in gostje se po kopanju v termah velikokrat odpravijo raziskovat Goričko, ter tako obiščejo tudi njihovo turistično kmetijo. Gospodinja Lidija pravi, da so si veliko več obetali od *Fuks grabe*, saj so mislili, da jim bo bližina *Fuks grabe* prinesla več gostov, vendar pa so ljudje običajno utrujeni od hoje in potem nimajo več niti volje, da bi šli še kam in gredo še samo domov.

Zaenkrat ne razmišljajo o razširitvi vinograda, predvsem zaradi pomanjkanja delovne sile. Če bi že bila potreba, bi gospodinja Lidija raje šla v nakup grozdja. Največji problem s

katerim se ubadajo Gombocovi v svojem vinogradu je problem toče, saj je toča na tem območju zelo pogosta in vsako leto naredi veliko škode. Leta 2011 jim je toča uničila približno 70 do 80 % pridelka. Vendar pa vseeno trenutno ne razmišljajo o zaščiti proti toči, saj kot pravita g. Anton in ga. Lidija, se stroka še vedno ni popolnoma zedinila glede tega in zaščite proti toči tudi najbolj ne priporoča.

Ga. Lidija in g. Anton razmišljata tudi o prihodnosti. Njuna velika želja je, da bi na turistični kmetiji dogradili sobe, da bi ljudje lahko pri njih tudi prespali. Vendar pravita, da se gospodarska situacija in stanje v državi morata vsaj malo spremeniti na bolje, saj je trenutno stanje enostavno preslabo. Napovedi za prihodnost so slabe in tako je tudi ta investicija zaenkrat vprašljiva. Kot pravita je to investicija za kakih 15 do 20 let naprej, kajti kot sama ocenjujeta bi se vsi stroški investicije povrnili šele po 10 do 15 letih. Problem vidita tudi v tem, da je turizem na kmetiji na Goričkem že zelo razvit, veliko je ponudnikov sob, gostov pa je vsako leto manj.

O ekološkem kmetovanju zaenkrat ne razmišljajo, predvsem zaradi pomanjkanja delovne sile, se jim to zaenkrat ne izide.

Lastnika turistične kmetije Kozelinovi pravita, da je delo z ljudmi dostikrat naporno in zahteva veliko časa, veliko pa zahteva tudi precej zakomplicirana zakonodaja. Dandanes moraš za uspešno vodenje turistične kmetije obvladati več področij. Biti samo kmet je na nek način premalo. Oba poudarjata, da jima je v veliko pomoč na turistični kmetiji Združenje turističnih kmetij Slovenije. Zelo pomembno pa se jima tudi zdi, da obiskujeta veliko različnih delavnic, ki jih organizira KGZ Murska Sobota, saj so delavnice koristne in je na njih moč zaslediti in pridobiti veliko nasvetov ter pravih informacij za boljše delovanje turistične kmetije.

G. Anton in ga. Lidija se strinjata, da vodenje uspešne turistične kmetije zahteva prilagoditev kmetovanja. To vidita predvsem v tem, da ko delaš z gosti, ne moreš biti istočasno na polju oziroma v hlevu pri živini. Gostom se moraš vedno posvetiti maksimalno, dela na polju in v hlevu pa tudi ne smeš zanemariti in je prav tako pomembno za kmetijo. Tako lahko prideláš na polju samo toliko kolikor lahko potem tudi ponudiš gostu.

5.2 SKLEPI

Analizirali smo štiri kmetije v Pomurju, ki so za dopolnilno dejavnost izbrale turizem. Dve kmetiji sta izletniški, ostali dve pa kmetiji z nastanitvijo. Na osnovi zbranega gradiva in opravljenih razgovorov z lastniki kmetij, lahko povzamemo nekaj pomembnih sklepov:

- Dopolnilne dejavnosti na manjših in srednje velikih kmetijah predstavljajo vse večji pomen za preživetje kmečkih družin. Med pogostimi dopolnilnimi dejavnostmi je turizem na kmetiji.
- Zahteve turistov po kakovostnejših turističnih storitvah se v zadnjem času povečujejo. Lastniki turističnih kmetij se morajo tem zahtevam prilagoditi.
- Izletniški kmetiji razmišljata o dograditvi nastanitvenih kapacitet.
- Turistične kmetije se za doseganje večje zasedenosti nastanitvenih in izletniških zmogljivosti vključujejo v Združenje turističnih kmetij Slovenije. Po dosedanjih rezultatih združenje uspešno trži ponudbo turističnih kmetij. Predstavljene so na spletni strani kataloga »Prijazno podeželje«, v ostalih katalogih ter na predstavitev različnih turističnih sejmov v Sloveniji in Evropi.
- Za uspešno turistično dejavnost je prilagoditev kmetovanja zelo pomembna.
- Vse analizirane kmetije so kmetovanje prilagodile potrebam turistične dejavnosti.
- Kakovost proizvodov so kmetije izboljšale z uvedbo ekološkega ali vsaj integriranega načina kmetovanja.
- Pridelane proizvode kmetije najpogosteje predelajo in jih preko doma pripravljene in gostom postrežene hrane prodajo na kmetiji. S tem si povečajo dohodek.
- Vsi lastniki turističnih kmetij se zavedajo, da je za uspešno vodenje turistične dejavnosti potrebno stalno izobraževanje in stalno dopolnjevanje znanja. Znanje povečujejo z rednimi obiski seminarjev in predavanj.
- Lastniki turističnih kmetij menijo, da je delo z ljudmi dostikrat zelo naporno in zahteva veliko časa, veliko časa pa zahteva tudi precej zakomplicirana zakonodaja.
- Dopolnilna turistična dejavnost na pomurskih kmetijah lahko poveča njihov dohodek in s tem izboljša njihovo socialno varnost.
- Uspešnejše kmetovanje bo zmanjšalo odseljevanje mladih ljudi s podeželja.

- Za uspešno turistično dejavnost so ob kakovostnih proizvodih potrebni še nasmeh, prijaznost in občutek odgovornosti za ponudbo ter urejena kmetija, njena okolica in sam dostop do kmetije.
- Uspehi izbranih kmetij so pokazali, da ima na pomurskih kmetijah dopolnilna turistična dejavnost lepe možnosti.
- Turistične kmetije obiskujejo tudi gostje iz pomurskih zdravilišč.

6 POVZETEK

Namen diplomske naloge je bil analizirati izbrane turistične kmetije v Pomurju ter njihovo kmetovanje in ugotoviti možnosti nadaljnjega razvoja. Z obiskom turističnih kmetij in na osnovi razgovorov z lastniki izbranih turističnih kmetij smo analizirali in proučili dejansko stanje turizma na kmetijah, njihovo kmetovanje, njihovo ponudbo, poglede in nadaljnje možnosti razvoja, ki bi vplivale na pozitivno delovanje turizma na kmetijah in povečanje dohodka.

Zadnja leta niso najbolj naklonjena kmetovanju, zato je vsak dodaten vir dohodka na kmetiji še kako dobrodošel. Za manjše kmetije je dopolnilna dejavnost ena izmed možnosti za povečanje dohodka. Tega se zavedajo tudi naše obravnavane kmetije, ki iščejo dohodek v turizmu na kmetiji.

Kmetija Puhan je izletniška turistična kmetija. Nahaja se na dveh lokacijah. Na lokaciji v Černelavcih sta glavni dejavnosti poljedelstvo in živinoreja. Kmetija ima 12 hektarjev njivskih površin, ki so v integrirani pridelavi. Na kmetiji pridelujejo predvsem pšenico, koruzo, ječmen. Večino žit, ki jih pridelajo, porabijo na kmetiji, v glavnem za prehrano prašičev. Če se pojavijo viški, jih prodajo preko zadruga. Na kmetiji imajo 6 plemenskih svinj in vsaka svinja skoti dvakrat letno, kar letno pomeni približno 120 prašičev. Vse prašiče spitajo. Na drugi lokaciji v Bogojini so osnovne dejavnosti vinogradništvo, kletarstvo ter dopolnilna dejavnost na kmetiji – turistična ponudba. Puhanovi imajo 2 hektarja vinogradov (približno 9.000 trsov). Turistična kmetija ima prostora za 50-60 gostov. Osnova kulinarične ponudbe je zdrava in pestra hrana tradicionalne prekmurske kmečke kuhinje.

Tudi kmetija Kozelinovi je izletniška turistična kmetija. Število sedežev v gostilni je 60. Osnovna dejavnost Kozelinovih je vinogradništvo, ukvarjajo pa se tudi s prašičerejo in poljedelstvom. Vsega skupaj imajo 15 hektarjev zemlje, nekaj obdelovalnih površin pa imajo tudi v najemu. Obdelujejo 10 hektarjev njiv, v lasti pa imajo tudi 4 hektarje gozda. Velikost vinograda je 2,2 hektarja. Kmetujejo na integriran način. Na njivah pridelujejo največ koruze in pšenice. Pridelujejo pa tudi tritikalo, oljno ogrščico in buče. Kar pridelajo, večinoma porabijo doma za lastne potrebe. Ena od glavnih značilnosti po kateri so prepoznavni je ta,

da so posadili avtohtono domačo vinsko vrsto, ki so jo poimenovali »gerlinčan«. Grozdje je drobno, nabito in je zeleno-rumene barve.

Kmetija Čebelji Gradič - Kisilak spada med ekološke čebelarске turistične kmetije. Osnovna dejavnost je čebelarstvo. Velikost kmetije je 2,5 hektara. Del površin je zasajen s sadnim drevjem, del je vinograda, precej zemlje je namenjene vrtu za pridelavo zelenjave, ki jo porabijo v kuhinji zase in za goste. Kmetija Čebelji Gradič spada med nastanitvene turistične kmetije. Kisilakovi imajo 4 zelo sodobno opremljene apartmaje s kakovostjo 4 zvezdic. Kapaciteta sedežev v gostilni je 40. Kmetija spada tudi med družinam z otroki prijazne turistične kmetije. Že pred leti so se odločili za sonaraven oziroma ekološki način čebelarjenja. Za samo kakovost medu je zelo pomembno kje čebele nabirajo nektar za med, kar je tudi eden od kriterijev za pridobitev certifikata BIO. Kmetija ima 60 do 80 panjev. Pridelujejo 4 vrste medu: cvetlični med, akacijev med, kostanj-lipov med in kremni med.

Turistična kmetija Flisar ima v Prekmurju najdaljšo tradicijo in je bila kot prvi tovrstni objekt v Prekmurju odprta že v letu 1975. Osnovne dejavnosti kmetije Flisar so vinogradništvo, prašičereja in poljedelstvo. Velikost obdelovalnih površin kmetije obsega 8 hektarjev, od tega je 6 hektarjev njivskih površin, 1 hektar vinograda, Flisarjevi pa imajo tudi 1 hektar gozda. Na polju pridelujejo največ pšenice, koruze, nekaj malega pa imajo tudi krompirja. Vse kar pridelajo na polju tudi porabijo na kmetiji (večinoma za krmo prašičev). Turistična kmetija spada med nastanitvene turistične kmetije. Kakovost storitev je določena z 2 jabolki. Na voljo imajo 10 sob za skupno 22 gostov. Posebna prednost in značilnost turistične kmetije Flisar je prav gotovo kulinarika. Značilnost sta izključno domača prekmurska hrana in doma pridelana vina.

V raziskavi smo ugotovili, da je regija Pomurje primerna za razvijanje turistične dejavnosti, saj ima veliko naravnih in kulturnih zanimivosti, kmetje pa s svojo dodatno ponudbo in svojimi posebnostmi privabljajo kar veliko število obiskovalcev. Različne oblike turistične dejavnosti so primerne predvsem za manjše in srednje velike kmetije, ki lahko preko turistov prodajo kar pridelajo na njihovih kmetijah, po višjih cenah in si tako povečajo dohodek. Izletniški kmetiji razmišljata o dograditvi nastanitvenih kapacitet.

7 VIRI

Avstrija. 2012. Medkulturni priročnik. Združenje Manager.

<http://www.zdruzenje-manager.si/stroka/management/medkulturni-prirocnik/avstrija>

(18. sep. 2012)

Avstrija – ruralni turizem. Raziskava trga. 2013. ICON, Sodelovanje brez meja: 13 str.

[http://www.icon-project.eu/docs/wp/5/ricerche/avstrija%20-](http://www.icon-project.eu/docs/wp/5/ricerche/avstrija%20-%20ruralni%20turizem.pdf)

[%20ruralni%20turizem.pdf](http://www.icon-project.eu/docs/wp/5/ricerche/avstrija%20-%20ruralni%20turizem.pdf) (15. jan. 2014)

Berlec P. 2010. Razvoj dopolnilnih dejavnosti na kmetijah v Sloveniji. Ljubljana, diplomski projekt: 9 str.

http://www.digitalna-knjiznica.bf.uni-lj.si/du1_berlec_petra.pdf (21. sep. 2016)

Borko Grimšič M. 2015. Davčne blagajne tudi za kmete. Data d.o.o.

<http://data.si/blog/2015/11/09/davcne-blagajne-tudi-za-kmete/> (20. sep. 2016)

Čebelarska ekološka kmetija Čebelji Gradič. 2012. O nas.

<http://www.cebelji-gradic.com/go/858/O-NAS> (7. jul. 2014).

Černič P., Pak M. 2013. Analiza delovanja regionalnih destinacijskih organizacij. Javna agencija Republike Slovenije za spodbujanje podjetništva, inovativnosti, razvoja, investicij in turizma.

http://www.slovenia.info/pictures/TB_board/attachments_1/2013/RDO_analiza_16577.pdf (21. sep. 2016)

Černilogar G. 2007. Dopolnilne dejavnosti na kmetijah kot oblika podjetništva in vloga v razvoju podeželja Severno primorske regije: magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani: Ekonomska fakulteta: 133 str.

Dekleva M. 1998. Razvoj turističnih krajev. Udeležba krajanov. Ljubljana: Turistična zveza Slovenije: 132 str.

Dopolnilne dejavnosti. 2009. Kmetijsko gozdarski zavod Celje.

<http://www.kmetijskizavod-celje.si/o-dopolnilnih-dejavnosti>

Ekološki logotip EU. 2013. European Commission.

http://ec.europa.eu/agriculture/organic/downloads/logo/index_en.htm (12. feb. 2015)

- Falksteiner M., Führer M., Gaderer A. 2009. Urlaub am Bauernhof in Österreich. Servicezentrum Qualität, Urlaub am Bauernhof Österreich.
http://www.urlaubambauernhof.at/uploads/media/Bundesverband/UaB_Kriterien_090101.pdf (15. maj 2016)
- Izletniška kmetija Kozelinovi. 2012. Pomurje.si, Vestnik.
<http://www.pomurje.si/turizem/kulinarika/izletniska-kmetija-kozelinovi-gerlinci/> (7. jul. 2012)
- Izletniška kmetija Puhan. 2012. Galerija. Turizem Puhan.
<http://www.turizempuhan.si/index.php?mod=gallery> (7. jul. 2012)
- Kakovost. 2012. Združenje turističnih kmetij Slovenije.
<http://www.turisticnekmije.si/kakovost> (16. mar. 2012)
- Kapun S., Kapun Maršik J., Lebarič F., Feher M., Petrovič A., Marinič M. 2012. Dopolnilne dejavnosti na kmetiji na območju Pomurja. V: PAZU – Prava ideja. Pomurska akademsko znanstvena unija. Znanstvena konferenca, Murska Sobota, 25. in 26. november 2011. Slavinec M. Murska Sobota, Združenje Pomurska akademsko znanstvena unija: 64-67
http://www.pazu.si/wp-content/uploads/2014/11/ZBORNIK_9k.pdf (11. dec. 2012)
- Kladnik D. 1999. Leksikon geografije podeželja. Ljubljana: Inštitut za geografijo: 318 str.
- Klopčič M., Postma D., Kuipers A. 2009. Interaktivni strateški management: primer: kako kmetje načrtujejo prihodnost? = Method of interactive strategic management: case: how do farmers plan the future?. Domžale: Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko; Wageningen: Agricultural Economics Research Institute, 115 str.
- Koliko zaslužijo slovenske turistične kmetije. 2014. TSmedia, medijske vsebine in storitve, d.o.o. (24. jun. 2014)
<http://siol.net/novice/gospodarstvo/koliko-zasluzijo-slovenske-turisticne-kmetije-386024?image=2> (21. sep. 2016)
- Kosi R. 2009. Počitnikovanje ali enodnevni obisk na turistični kmetiji v Sloveniji. Gradivo za posvet na temo: Razvojne usmeritve slovenskega turizma. Združenje turističnih kmetij Slovenije. Republika Slovenija, Državni svet: 8 str.
http://www.ds-rs.si/kb/posveti/upload/File/2009-09-21_Kosi.doc (27. jul. 2012)
- Krašovec M. 1997. Uspešna turistična kmetija. Ljubljana: samozaložba: 79 str.

- Krašovec J. 2012. Pogoji za opravljanje turistične dejavnosti na kmetiji. Združenje turističnih kmetij Slovenije.
<http://www.turisticnekmije.si/pogoji-za-opravljanje-turisticne-dejavnosti-na-kmetiji>
(16. mar. 2012)
- Krašovec J., Kos I., Javornik B. 2010. Z razvojem do novih dopolnilnih mest na kmetijah. V: Trajnostni vidiki pridelave, predelave in ponudbe. Zbornik kongresa. Šentjur, 7. in 8. oktober 2010. Šentjur, ŠC Šentjur: 238-243
- Kulovec M. 2002. Dopolnilne dejavnosti na kmetiji. Ljubljana, Založba Kmečki glas: 175 str.
- LAS Goričko. 2008. Kaj je LAS? Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja: Evropa investira v podeželje
<http://www.las-goricko.si/las-goricko/> (21. sep. 2016)
- Mavri R. 2011. Turizem in rekreacija na podeželju. Gradivo za 1. ali 2. letnik. Ljubljana, Zavod IRC: 140str.
http://www.impletum.zavod-irc.si/docs/Skriti_dokumenti/Turizem_in_rekreacija_na_podezelju-Mavri.pdf
(10. feb. 2012)
- Pisnik V. 2003. Ponudba in razvojne možnosti turističnih kmetij na Goriškem: diplomska naloga. Maribor: Univerza v Mariboru: Ekonomsko - poslovna fakulteta: 113 str.
- Plečnikova cerkev v Bogojini. 2012. Bogojina.info.
<http://www.bogojina.info/turizem/> (7.jul. 2012)
- Predpristopni program Sapard. 004. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Agencija Republike Slovenije za kmetijske trge in razvoj podeželja.
http://www.arsktrp.gov.si/si/o_agenciji/organiziranost/sektor_za_razvoj_podezelja/predpristopni_program_sapard/ (21. sep. 2016)
- Predstavitev države. 2012. Avstrija. Izvozno okno. Splet informacij in priložnosti za izvoznike.
http://www.izvoznookno.si/Dokumenti/Podatki_o_drzavah/Avstrija/Predstavitev_drzave_4041.aspx (18. sep. 2012)
- Predstavitev združenja. 2012. Združenje turističnih kmetij Slovenije.
<http://www.turisticnekmije.si/predstavitev-zdruzenja> (16. mar. 2012)

Program razvoja podeželja 2007-2013. 2013. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. (23. jun. 2013)

<http://www.program-podezelja.si/sl/prp-2007-2013/o-programu-razvoja-podezelja-2007-2013> (21. sep. 2016)

Rode J. 2012. Odločitev za ekološko kmetijstvo. Pomen prave izbire! Ljubljana, Kmetijsko gozdarsko zbornica Slovenije.

<http://www.kgzs.si/Portals/0/Gradiva/ekolosko%20kmetijstvo.pdf> (21. sep. 2016)

Senica M. 2011. Turizem in rekreacija na podeželju. Gradivo za 1. letnik. Ljubljana: Zavod IRC: 134str.

http://www.impletum.zavod-irc.si/docs/Skriti_dokumenti/Turizem_in_rekreacija_na_podezelju-Senica.pdf

(10. feb. 2012)

Sever B. 1993. Pomurje A – Ž : priročnik za popotnika in poslovnega človeka. Murska Sobota: Pomurska založba: 213str.

Specializirana ponudba. 2012. Združenje turističnih kmetij Slovenije.

<http://www.turisticnekmije.si/specializirana-ponudba> (16. mar. 2012)

Strategija ohranjanja biotske raznovrstnosti v Sloveniji. 2001. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor: 53 str. (17. dec. 2001)

<http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/narava/biotska.pdf> (21. sep. 2016)

Strategija za izvajanje resolucije o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020. 2014. Ljubljana, Ministrstvo za kmetijstvo in okolje: 171 str.

http://www.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/pageuploads/podrocja/Kmetijstvo/strategija_razvoj_slo_kmetijstva_2020.pdf (21. sep. 2016)

Turistična kmetija Flisar. 2012. Hiša.

<http://www.flisar.si/hisa.jpg> (7. jul. 2012)

Uredba o vrsti, obsegu in pogojih za opravljanje dopolnilnih dejavnosti na kmetiji. 2015. Ur. l. RS. št. 57/2015.

<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2015-01-2391> (21. sep. 2016)

Uredba o vrsti, obsegu in pogojih za opravljanje dopolnilnih dejavnosti na kmetiji. 2005. Ur. l. RS. št. 61/2005.

<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200561&stevilka=2665> (2. maj. 2012)

Uredba o dopolnilnih dejavnostih na kmetiji – Gradivo za obravnavo. 2015. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (21. jul. 2015).

<http://vrs->

[3.vlada.si/MANDAT14/VLADNAGRADIVA.NSF/18a6b9887c33a0bdc12570e50034eb54/61a666b3a67d61e0c1257e890029e90f/\\$FILE/Dopolnilne.pdf](http://3.vlada.si/MANDAT14/VLADNAGRADIVA.NSF/18a6b9887c33a0bdc12570e50034eb54/61a666b3a67d61e0c1257e890029e90f/$FILE/Dopolnilne.pdf) (21. sep. 2016)

Uredba o dopolnilnih dejavnostih na kmetiji. 2015. Ur. l. RS. št. 57/2015: 6757 – 6765

https://www.uradni-list.si/_pdf/2015/Ur/u2015057.pdf#!/u2015057-pdf (26. sep. 2016)

Zakon o kmetijstvu. Neuradno prečiščeno besedilo št. 4. 2015. Ur. l. RS, št. 32/2015.

<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7188> (21. sep. 2016)

Zakon o kmetijstvu. 2008. Ur. l. RS, št. 45/2008.

<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200845&stevilka=1978> (10. jun. 2012)

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o kmetijstvu. 2014. Ur. l. RS, št. 26/2014.

<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2014-01-1069> (21. sep. 2016)

Zaradi davčnih blagajn ogrožene številne dejavnosti na kmetijah. 2015. Delo d.o.o. (8. maj 2015)

<http://www.delo.si/gospodarstvo/kmetijstvo/zaradi-davcnih-blagajn-ogrozene-stevilne-dejavnosti-na-kmetijah.html> (21. sep. 2016)

Združenje turističnih kmetij Slovenije. 2012. Domača stran.

<http://www.turisticnekmije.si/domaca-stran> (16. mar. 2012)

ZAHVALA

To delo posvečam svojim staršem, ki so mi študij omogočili in mi poskušali nuditi najboljše pogoje zanj.

Zahvaljujem se mentorju, prof. dr. Jože Ostercu in somentorici doc. dr. Mariji Klopčič za strokovno svetovanje, potrpežljivost in spodbudo pri nastajanju diplomskega dela.

Hvala vsakemu udeležencu raziskave posebej. Hvaležen sem vam za prijaznost in za čas, ki ste mi ga namenili.

Besede zahvale namenjam tudi gospe Sabini Knehtl iz referata za študente, za vso pomoč pri urejanju administrativnih obveznosti, predvsem pa za njen odličen odnos do študentov.

Posebej pa je delo posvečeno tudi moji puncu Mihaeli, kateri bi se rad zahvalil za vse spodbudne besede in potrpežljivost v času študija.

PRILOGA

Vprašalnik za intervju

1. Kje se kmetija nahaja in kdo je nosilec dopolnilne dejavnosti na kmetiji? Začetki turistične dejavnosti? Kakšna je izobrazba članov družine? Sodelovanje članov družine oz. kako si na kmetiji delite delo?
2. Katere so glavne dejavnosti na vaši kmetiji? S čim se ukvarjate? Kratek opis teh dejavnosti. Kakšna je velikost kmetije? Število sedežev v gostilni? V primeru nastanitvenih kapacitet, kakšna je kategorizacija turistične kmetije?
3. Koliko hektarjev kmetijskih površin obsega vaša kmetija? Na kakšen način kmetujete? Kaj pridelujete in kako tržite te pridelke? Kaj naredite s tržnimi viški, če do njih prihaja? Ste vključeni v katero zadrugo?
4. Živinoreja na kmetiji? Kje živali kupujete? Ali živali tudi prodajate? Imate na kmetiji urejeno klavnico za zakol živali? So imele živali v preteklosti kakšne bolezni?
5. Kdo so gostje vaše turistične kmetije? Menite, da za obisk oz. zasedenost turistične kmetije vpliva bližina dobro razvitih in razširjenih zdravilišč v Pomurju? Kolikšen je obisk tujcev na vaši turistični kmetiji?
6. Ali se člani družine zavedate pomembnosti stalnega učenja in dopolnjevanja znanja na tem področju? Se udeležujete kakšnih seminarjev ali dodatnih izobraževanj? Ste vključeni v Združenje turističnih kmetij Slovenije?
7. Kakšni so cilji turistične kmetije v prihodnosti? Vaši pogledi v prihodnost. Mogoče predvidevate kakšne nove investicije, ki bi bile koristne za sam razvoj turistične dejavnosti na vaši kmetiji? Ali razmišljate mogoče o preusmeritvi v ekološki način kmetovanja in ponudbo ekoloških kmetijskih proizvodov gostom?
8. Druga opažanja